EVALUATIERAPPORT
MAAT IN DE SHIT

Lespakket cannabispreventie 2de graad SO

COLOFON

Auteur
Mieke Autrique, stafmedewerker VAD
Ilse Bernaert, stafmedewerker VAD

Met dank aan
Christophe Kino, CAT infopunt
Faye Gillis, studente UGent
Joke Van Croonenburg, studente UGent

Verantwoordelijke uitgever
Frieda Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

INHOUDSTAFEL

HOOFDSTUK 1: SITUERING

1.1 Jongeren en cannabis

Jongeren komen zelf of via vrienden, familie, media,... in aanraking met verschillende genot- en geneesmiddelen. Het gaat in hoofdzaak over alcohol-, tabak- en medicatiegebruik, maar ook over het gebruik van cannabis. We illustreren dit aan de hand van enkele cijfers over cannabisgebruik bij Vlaamse jongeren (VAD, 2009).

20% van alle leerlingen in het secundair onderwijs gebruikte ooit cannabis. 11,8% gebruikte het voorbije jaar en 7,6% de laatste maand. 8,9% gebruikte occasioneel cannabis en 2,9% gebruikte regelmatig cannabis.
Het cannabisgebruik - zowel de prevalentie als de frequentie van gebruik - neemt toe met de leeftijd. 8,3% van de leerlingen jonger dan 16 jaar heeft ooit cannabis gebruikt tegenover 34,9% van de leerlingen van 16 jaar of ouder. 44,8% van de 17-18-jarigen die nog nooit cannabis gebruikten, denkt bovendien dat hij/zij er gemakkelijk aan zou geraken.
Meer jongens dan meisjes gebruiken cannabis. Bovendien gebruiken jongens ook veel meer regelmatig cannabis dan meisjes. Het BSO telt in verhouding de meeste leerlingen die ooit cannabis hebben gebruikt en het ASO de minste. De drie onderwijsvormen onderscheiden zich bovendien van elkaar in regelmatig gebruik: dubbel zoveel leerlingen in het BSO als in het TSO/KSO gebruikten regelmatig cannabis en 6 keer zoveel als in het ASO.
Het zwaartepunt van cannabisgebruik ligt in het weekend, en meer op zaterdag dan op vrijdag. Een meerderheid van de cannabisrokers - zij vormen 6% van alle leerlingen - rookte 1 à 2 joints op een dag.
Tussen schooljaar '03-'04 en '05-'06 daalde zowel het ooit-gebruik als het laatstejaarsgebruik en het regelmatig gebruik van cannabis, om in het laatste schooljaar ('07-'08) opnieuw te stijgen tot het niveau van schooljaar '04-'05. In tegenstelling tot het ASO en het TSO, steeg in het BSO tijdens het laatste schooljaar het regelmatig cannabisgebruik opnieuw, terwijl dit toch al hoger lag dan in de andere onderwijsvormen.

De cijfers tonen aan dan cannabis deel uitmaakt van de leefwereld van de Vlaamse jongere. Maar het gebruik mag niet gedramatiseerd worden. "Iedereen gebruikt" is een gangbare uitspraak van jongeren, die echter niet strookt met de werkelijkheid: een ruime meerderheid van 80% gebruikte nog nooit cannabis.
Bovendien zien we dat - hoewel cannabis vaak tot hun leefwereld behoort - jongeren (12-18 jaar) cannabisgebruik helemaal niet zo vanzelfsprekend vinden. Dat blijkt ook uit de gegevens van de leerlingenbevraging. Een deel van de jongeren maakt een onderscheid tussen proberen en gebruiken van cannabis[1]: ze verwachten dat hun beste vrienden gebruik eerder zouden afkeuren dan proberen en dat ze in geval van proberen veel minder zouden reageren dan in geval van gebruik. De verwachtingen hierover hangen sterk samen met het eigen gebruik. Toch valt op dat bij adolescente gebruikers

[1] Met proberen bedoelen we één of enkele keren cannabis gebruiken, met gebruiken bedoelen we doorgaan met gebruik na de experimenteerfase.

(secundair onderwijs) er meer zijn die denken dat hun beste vrienden niet zou reageren dan dat ze het expliciet zouden goedkeuren[2].

Verwachte reacties van beste vrienden op eigen proberen/gebruik van cannabis (VAD-leerlingenbevraging, schooljaar 2007-2008, 2009)

	afkeuren		niet reageren		goedkeuren	
	proberen	gebruik	proberen	gebruik	proberen	gebruik
leerlingen secundair onderwijs	71,3	81,9	22,8	14,7	6,0	3,4
nooit-gebruikers	82,0	90,2	15,2	8,5	2,9	1,3
min. één jaar niet meer gebruikt	42,7	69,0	47,6	26,2	9,7	4,8
gebruikers	20,0	36,4	56,2	47,3	23,8	16,3

1.2 Effectieve drugpreventie[3]

Het feit dat via het onderwijs bijna alle jongeren bereikt worden en het feit dat schoolgaan een belangrijk deel uitmaakt van het leven van jongeren, zorgt ervoor dat de school een belangrijk preventiedomein vormt.
Effectieve drugpreventie in het onderwijs vereist een beleidsmatige aanpak met een werking op verschillende niveaus. Zowel het aanbieden van een duidelijk normatief kader en het consequent regulerend optreden, als het vroegtijdig interveniëren door het opvolgen, signaleren en begeleiden van leerlingen die minder functioneren zijn belangrijke elementen bij het voorkomen van en anticiperen op drugproblemen. Maar ook het aanzetten van leerlingen tot bewust, weloverwogen en verantwoordelijk gedrag met betrekking tot middelengebruik via drugeducatie krijgt een centrale plaats.

1.2.1 Gedragsdeterminanten[4]

De doelstelling van drugeducatie situeert zich op het vlak van gedrag en gedragsverandering. Het realiseren van een bepaald gedrag (in dit geval bijv. niet gebruiken van cannabis) of gedragsverandering (bijv. een vriend die gebruikt sneller helpen) is echter niet evident.
Er zijn verschillende determinanten die gedrag en gedragsverandering mee beïnvloeden. In de literatuur vinden we zowel (intra)persoonlijke determinanten, die gelegen zijn binnen het individu, als extrapersoonlijke of omgevingsdeterminanten.
We beperken ons tot een beschrijving van de belangrijkste determinanten in het kader van drugeducatie in de klas en dus ook van het lespakket Maat in de shit.

<u>Kennis</u>
Kennis over gezondheid vormt een belangrijke determinant van gezondheidsgedrag. De redenering dat mensen die de juiste kennis hebben over wat gezond gedrag is zich ook automatisch gezonder gaan gedragen, is echter niet juist. Kennis is één van de

[2] Opvallend is dat de verwachte tolerantie (niet reageren en goedkeuren) de laatste schooljaren significant is gedaald.
[3] Gebaseerd op Burkhart, 2002; Cuijpers, 2002; Rigter, 2006; Tobler e.a., 2000.
[4] Gebaseerd op Brug e.a., 2008.

elementen die kunnen bijdragen tot gedragsverandering, maar is op zichzelf niet toereikend.
In verschillende theorieën wordt kennis ten dele als onderdeel van attitude gezien. Het gaat dan vooral om kennisaspecten die gekoppeld zijn aan gedrag, oftewel uitkomstverwachtingen *('als ik vrij zonder condoom kan ik aids krijgen')* (cf. infra).
Kennis die te maken heeft met de capaciteiten en vaardigheden die men heeft om het gewenste gedrag uit te voeren, kan overigens ook relevant zijn voor de eigen-effectiviteitsverwachting (*'ik weet hoe ik een condoom moet gebruiken'*). Weten dat je iets kunt, kan je eigen-effectiviteitsverwachting vergroten.

Uitkomstverwachtingen
De specifieke voor- en nadelen die mensen koppelen aan een bepaald gedrag, worden 'uitkomstverwachtingen' genoemd.
Bij gezondheidsgedrag is het belangrijk het onderscheid te maken tussen nadelen op lange termijn en nadelen op korte termijn. Zo weten de meeste jongeren dat roken ongezond is, maar voor hen is dit pas een nadeel op lange termijn. De voordelen op korte termijn wegen dan zwaarder door (vb. roken is stoer). Hierdoor kan men korte termijn voordelen als belangrijker evalueren, en lange termijn nadelen bagatelliseren. Uitkomstverwachtingen hebben een belangrijke invloed op attitudes (cf. infra).

Risico-inschatting
Volgens verschillende theorieën wordt het besluit van mensen om bepaald gezond gedrag te vertonen mede bepaald door de ervaren gezondheidsdreiging en de inschatting die mensen maken van hun eigen kans op dat risico. Van risico-inschatting of ervaren kwetsbaarheid, ook wel risicoperceptie genoemd, wordt verondersteld dat de relatie met gezondheidsgedrag eerder indirect verloopt, via bijvoorbeeld de attitude die mensen hebben ten aanzien van een gedrag. De veronderstelling achter de relatie tussen het ervaren risico en gezondheidsgedrag is dat mensen risico's zo veel mogelijk willen vermijden. Hoe groter en ernstiger men een risico inschat, hoe groter de kans dat men het risico wil vermijden en het ongezonde gedrag verandert.
Het gaat dus om de ervaring die men heeft van de bedreiging van zijn gezondheid. Twee processen worden hierbij onderscheiden (o.a. Lazarus, 1966): ten eerste een proces dat gericht is op het inschatten van de dreiging (bijvoorbeeld de risico's van cannabisgebruik op vlak van gezondheid, sociale relaties, …), vervolgens een proces dat gericht is op de mogelijkheden om met de dreiging om te gaan. Naarmate men de persoonlijke dreiging hoger inschat en naarmate men meer mogelijkheden ziet om de dreiging via gedragsverandering te verminderen, is de kans groter dat men gedrag zal veranderen. Ook angst speelt hierbij een rol. Inmiddels is bekend dat te veel angst, zonder goede gedragsalternatieven, echter averechts kan werken. Mensen ontkennen dan veeleer het probleem (Eagley & Chaiken, 1993) en zijn gericht op angstreductie, niet op gevaarreductie.

Attitude
Met 'attitude' wordt de houding van mensen bedoeld ten aanzien van onderwerpen of gedrag. Attitudes geven mee richting aan gedrag, maar kunnen zeker niet gelijkgesteld worden met gedrag. Attitudes zijn niet enkel gebaseerd op logische redeneringen en verstandelijke overwegingen, maar ook op diepgewortelde gewoonten en 'irrationele' overtuigingen. Het kan dus zowel gaan om cognitieve opvattingen (cannabis gebruiken is

ongezond), als om affectieve, ethische of morele / normatieve overtuigingen (drugs gebruiken, dat kan je niet maken; cannabis roken is gezellig). Deze opvattingen kunnen dan weer onderverdeeld worden in de voor- en nadelen die mensen koppelen aan een bepaald gedrag, oftewel de uitkomstverwachtingen.

Sociale omgeving: subjectieve norm, sociale steun/druk en voorbeeldgedrag

Naast de eigen attitude heeft ook de sociale omgeving van een persoon een invloed op het gezondheidsgedrag. Een veelgebruikt concept hierbij is de term 'subjectieve norm' (Fishbein & Ajzen, 1975). Onder 'subjectieve norm' worden de gepercipieerde verwachtingen van anderen verstaan, bijvoorbeeld 'mijn vrienden verwachten dat ik rook'. Uitgangspunt bij de subjectieve norm is dat wanneer een persoon geen gehoor geeft aan verwachtingen van anderen, er (sociale) sancties volgen, zoals bijvoorbeeld uitgesloten worden. Verder gaat het hier ook om de perceptie van een individu met betrekking tot het alcohol- en druggebruik van zijn vrienden en met betrekking tot de mate waarin ze gebruik goedkeuren. Een persoon die er van uitgaat dat de peer groep positief staat tegenover druggebruik zal mogelijkerwijs alcohol en drugs gebruiken als manier om sociaal aanvaard te worden. Tegelijkertijd zullen diegenen die tot een groep behoren die niet geneigd is om drugs te gebruiken waarschijnlijk weerhouden worden om alcohol en drugs te gebruiken omwille van sancties van de groep die dit zou kunnen impliceren (Hansen & O'Malley, 1996). Het is hierbij niet enkel van belang welke normatieve verwachtingen een persoon meent dat anderen over zijn gedrag hebben, maar ook de mate waarin die persoon van plan is zich daar iets van aan te trekken (*motivation to comply*).

De ervaren invloed van de sociale omgeving wordt naast de subjectieve norm ook gemeten via andere concepten, zoals de sociale steun of druk die men ervaart en het voorbeeldgedrag (*modelling*) dat men ziet bij anderen (De Vries e.a., 1995). Bij sociale steun of druk gaat het meer om directe invloeden van anderen. De term 'sociale druk' wordt meestal gebruikt als het om negatieve invloeden gaat, bijvoorbeeld vrienden die aansporen om cannabis te gebruiken. De term 'sociale steun' wordt meestal gebruikt bij positieve invloeden, bijvoorbeeld actief gesteund worden door mensen in je omgeving om te stoppen met gebruik. Bij modelling gaat het om leren door het observeren van andermans gedrag. Wanneer bijvoorbeeld populaire jongens op school cannabis gebruiken, kan het zijn dat dit voorbeeldgedrag aantrekkelijk is voor andere jongens.

Het werken aan persoonlijke en sociale vaardigheden vormt dan ook een essentieel onderdeel van drugeducatie (o.a. Cuijpers, 2002; EMCDDA, 2002). Jongeren komen vaak in situaties waar het niet zozeer gaat om een stellingname voor of tegen drugs, maar om een veel gecompliceerdere keuze: zich manifesteren in een bepaalde situatie, respect krijgen van vrienden... Omgaan met druk van leeftijdsgenoten, eigen beslissingen nemen, zelfredzaamheid, assertiviteit, positief zelfbeeld, enz. zijn belangrijke vaardigheden waar jongeren in getraind moeten worden en ondersteuning bij nodig hebben.

Eigen effectiviteitsverwachting

Een andere belangrijke determinant is het door Bandura (1986) geïntroduceerde 'eigen-effectiviteitsverwachting'. Eigen-effectiviteitsverwachting staat voor de verwachting die mensen hebben over hun eigen vermogen om een bepaald gedrag uit te voeren. Het gaat dan om de inschatting van de vaardigheden die nodig zijn om het gedrag uit te voeren, de inschatting van de problemen die hetzelfde gedrag in verschillende situaties

met zich mee kan brengen en de mate waarin men het vertrouwen heeft gedrag zelf te kunnen uitvoeren.

Gedragsintentie

Met gedragsintentie bedoelen we de mate waarin iemand van plan is een bepaald gedrag uit te voeren. De gedragsintentie is vaak een resultante van andere determinanten, zoals attitudes, sociale invloed of economische factoren. Pas wanneer er voldoende factoren zijn die positief gerelateerd worden aan een gedrag, zullen mensen de intentie hebben dit gedrag uit te voeren. Het hebben van een positieve gedragsintentie is een belangrijke voorwaarde voor het veranderen van gedrag, maar is daarmee uiteraard nog geen garantie dat de gedragsverandering zal lukken.

1.2.2 Interactief en op maat

Daarnaast is drugeducatie effectiever wanneer er interactief gewerkt wordt, de leefwereld van de doelgroep centraal staat en de inhoud aansluit bij hun kennis- en ervaringsniveau. Leerlingen zijn vooral geïnteresseerd in nuttige informatie die aansluit bij hun leefwereld, actueel, boeiend en waardevol is (Aelterman & Engels, 2000). De cijfers rond middelengebruik bij de Vlaamse leerlingen bieden hiervoor een goede houvast. Zij leren dat 15-16 jaar een scharnierleeftijd is voor cannabisgebruik. Het is dan ook belangrijk om in de tweede graad secundair onderwijs te werken rond de cannabisthematiek.

1.3 Maat in de shit

1.3.1 Het lespakket

'Maat in de shit' (concept van CAT Infopunt, deelwerking CGG Eclips) is een lespakket om met leerlingen van de tweede graad secundair onderwijs te werken rond cannabis. De rode draad doorheen het pakket is het aspect: 'Wat kan je doen als een goede vriend van je in de problemen dreigt te komen door druggebruik?'. De invalshoek ‘vriendschap en relaties’ maakt het mogelijk om een brug te slaan tussen werken rond de cannabisthematiek enerzijds en een bredere aanpak, gericht op sociale normen en attitudes anderzijds.

Het lessenpakket bestaat uit een lerarenhandleiding en een brochure voor de leerlingen.

Rode draad doorheen de brochure is het verhaal van Tom en Lisa. Lisa beleeft een situatie die heel wat jongeren aanspreekt: ‘Mijn vriend Tom heeft problemen met cannabis, wat kan ik doen?’ Jongeren worden uitgedaagd om na te denken over cannabis, cannabisgebruik en het omgaan met een gebruikende vriend(in). Er wordt objectieve informatie aangereikt, handvatten en tips voor het (h)erkennen van en reageren op probleemsituaties, informatie over organisaties waar jongeren terecht kunnen met al hun vragen …

1.3.2 Doelstellingen

De doelstellingen van het lespakket Maat in de shit situeren zich op het vlak van bovenstaande determinanten (cf 1.2).

Op het vlak van kennis

- Jongeren hebben inzicht in de signalen waaraan ze problematisch gebruik kunnen herkennen.
- Jongeren kennen de communicatietips.

Op het vlak van risico-inschatting en uitkomstverwachting

- Jongeren zijn zich bewust van de negatieve gevolgen van gebruik.
- Jongeren kunnen een realistische inschatting maken van wat problematisch gebruik inhoudt

Op het vlak van attitude

- Jongeren denken na over het eigen gedrag en de eigen attitude t.o.v. cannabisgebruik.
- Jongeren denken na over hun normatieve overtuigingen met betrekking tot het helpen van vrienden met cannabisproblemen.
- Jongeren onderschrijven de norm 'niet gebruiken is ok' .
- Jongeren onderschrijven de norm 'cannabisgebruik is niet zomaar zonder risico'.
- Jongeren vinden de norm 'je helpt een vriend die problemen heeft' normaal.

Op het vlak van sociale omgeving

- Jongeren denken na over de houding van leeftijdsgenoten m.b.t. cannabisgebruik.
- Jongeren denken na over de redenen waarom leeftijdsgenoten cannabis gebruiken
- Jongeren denken na over de invloed die jongeren op elkaar kunnen uitoefenen m.b.t. cannabisgebruik

Op het vlak van eigen effectiviteitsverwachting

- Jongeren hebben het gevoel dat ze een vriend kunnen helpen.
- Jongeren hebben voldoende zelfvertrouwen om een vriend met cannabisproblemen te helpen.

Op het vlak van gedragsintentie

- Jongeren geven aan dat ze een vriend met problemen met cannabis zullen helpen.

Hoofdstuk 2 ONDERZOEKSVRAGEN & METHODOLOGIE

2.1 Onderzoeksvragen

De doelstelling van dit onderzoek is om een indicatie te krijgen van de mate waarin het materiaal van Maat in de shit aansluit bij de leefwereld van jongeren, de mate waarin ze het materiaal en de werkvormen waarderen en de mate waarin bepaalde doelstellingen van het lessenpakket bereikt worden.

Hierbij willen we te weten komen welke attitude, normatieve overtuigingen en gedragsintentie jongeren hebben op het vlak van cannabisgebruik en het helpen van vrienden, en dan vooral op welke achterliggende redeneringen en gedachten jongeren deze baseren. We willen ook weten in welke mate jongeren door Maat in de shit het gevoel hebben dat ze andere jongeren kunnen helpen en dit ook van plan zijn te doen.

Onze doelstelling is niet het in kaart brengen van welke kennis jongeren door het pakket Maat in de shit precies vergaard hebben over de effecten en risico’s van cannabis en over manieren waarop ze andere jongeren kunnen helpen. Het gaat er ons eerder om te weten of en op welke manier deze kennis hun risico-inschatting beïnvloedt en op welke manier deze risico-inschatting hun attitude en normatieve overtuigingen beïnvloedt op vlak van cannabisgebruik en het helpen van vrienden. Verder willen we ook weten hoe de kennis die ze opdoen over manieren om vrienden te helpen, hun eigen effectiviteitsverwachting op dit vlak beïnvloedt. Tot slot willen we onderzoeken op welke manier hun attitudes en normatieve overtuigingen en eigen effectiviteitsverwachting hun gedragsintentie op vlak van het helpen van vrienden mee verklaren.

2.2 Methodologie

Om op deze onderzoeksvragen een antwoord te bieden maakten we gebruik van focusgroepen. Een focusgroep is een kwalitatieve onderzoeksmethode. Het betreft een groepsinterview, begeleid door een moderator en een observator. De ideale grootte van een focusgroep ligt tussen zes en twaalf deelnemers omdat deze grootte de deelnemers aanmoedigt om hun ideeën met elkaar te delen (American Statistical Association, 1997). Aan de hand van een gestructureerde discussie in een interactieve homogene groep wordt getracht om de voorkeuren en waarden van mensen betreffende een bepaald onderwerp te leren kennen en hun meningen daaromtrent te verklaren (Slocum, 2006). Gezien de dikwijls gevoelige problematiek is het nooit de bedoeling om een consensus te bereiken onder de deelnemers. Via directe interactie tussen de gesprekspartners worden meningen gedeeld en vergeleken en wordt er gestreefd naar veelzijdigheid van informatie.
De onpartijdige houding van de onderzoeker draagt bij tot een optimaal gespreksklimaat en een open discussie met plaats voor meningsverschillen (Korf e.a., 2005). Een belangrijke voorwaarde voor een goede focusgroep is ook dat de anonimiteit van de deelnemers op vlak van rapportering gegarandeerd wordt, om hen zo alle ruimte te laten om vrijuit te spreken. Het resultaat van een focusgroep is een directe feedback en een variatie aan eerlijke meningen over het geagendeerde onderwerp (Consonant, 1997).

Dankzij de discussie in groep leert men de achterliggende redeneringen en gedachten kennen waarop de jongeren hun meningen baseren (Slocum, 2006). De communicatie en interactie tussen de verschillende deelnemers draagt bij tot de ontwikkeling van hun opvattingen en is belangrijk om informatie te genereren. Gezien de primordiale dynamiek van de groep kunnen we stellen dat deze informatie waarschijnlijk niet bekomen wordt indien de leerlingen afzonderlijk worden geïnterviewd. Bovendien laat de focusgroep toe leerlingen te bevragen die in normale omstandigheden niet te vinden zouden zijn voor een interview.
De aan de hand van de focusgroep ingezamelde gegevens zijn kwalitatief van aard en geven een beeld van de meningen, voorkeuren, wensen, … van de leerlingen over het pakket Maat in de shit. De methode erkent als dusdanig de subjectiviteit van de deelnemers (UGent e.a., 2004).

2.3 Selectie scholen

De scholen die deelnamen aan de evaluatie van het lessenpakket Maat In De shit werden op een selectieve, i.e. niet toevallige wijze geselecteerd. Om onze evaluatie af te stemmen op leerlingen uit verschillende onderwijsvormen, werden focusgroepen afgenomen in telkens twee klassen van de tweede graad in ASO, TSO en BSO. Voorwaarde tot deelname was dat de leerkracht in de betrokken klassen met het lessenpakket aan de slag ging (minimaal de eerste 3 lessen moesten gegeven worden). Hiertoe werd materiaal ter beschikking gesteld zoals leerlingenbrochures, flyers en affiches.

2.4 Selectie leerlingen

Aan elke focusgroep in deze evaluatie namen zes leerlingen deel, zowel jongens als meisjes. De keuze voor zes deelnemers is te verklaren door het feit dat regelmatig moest worden geselecteerd uit kleine klassen, en we een gelijk aantal deelnemers in de verschillende klassen beoogden. Bovendien weten we uit de literatuur dat zes deelnemers per focusgroep voldoende is om tot een betrouwbaar resultaat te komen (American Statistical Association, 1997).
Voor elke focusgroep werden de zes deelnemers door de onderzoekers at random geselecteerd op basis van de leerlingenlijsten. Daarnaast werden ook 2 leerlingen per klas at random geselecteerd als reserve.

2.5 Proces focusgroepen

De focusgroepen werden afgenomen in februari en maart 2009. Er werd gewerkt met twee onderzoekers. Eén van hen nam in elk gesprek de rol van moderator op. De tweede onderzoeker had de rol van observator. Om de anonimiteit te garanderen waren in dit onderzoek enkel de moderator, de observator en de leerlingen aanwezig en geen leerkrachten of directie.
De leerkrachten ontvingen op voorhand een informed consent formulier (zie bijlage 1), dat zij bezorgden aan de ouders van de leerlingen. Via deze weg konden zij weigeren om hun dochter of zoon te laten deelnemen aan de focusgroepen.
Elke focusgroep duurde iets minder dan een lesuur en vond plaats tijdens de lesuren in een rustig lokaal in de school. Aan de leerkracht werd preventiemateriaal bezorgd om

tijdens dit uur met de overige leerlingen aan de slag te gaan rond alcohol- en andere drugs.
De observator en de moderator zagen erop toe dat bij aanvang van de focusgroep het materiaal (i.f.v. geluidsopname, …) reeds geïnstalleerd en uitgetest was.
De inleiding gebeurde standaard voor alle focusgroepen. Algemeen werden na de voorstelling van de onderzoekers een aantal afspraken gemaakt over gsm-gebruik, opname en anonimiteit, de rol van de onderzoekers in de focusgroep en elkaar laten uitpraten. Er werd benadrukt dat iedereen zijn eigen positieve of negatieve mening mocht uiten en dat het niet de bedoeling was om over het eigen gebruik te praten.

2.6 Verwerking en rapportering focusgroepen

Voor de analyse werden de focusgroepen eerst volledig uitgetypt. Op basis van de onderzoeksvragen en een eerste analyse van het onderzoeksmateriaal werd een hiërarchische coderingsstructuur of boomstructuur met trefwoorden opgemaakt (zie bijlage 2). Deze boomstructuur werd samen met de uitgeschreven focusgroepen ingevoerd in MaxQda2, een software pakket voor de analyse van data uit kwalitatief onderzoek. De met de boomstructuur gecodeerde tekstfragmenten kunnen in dit programma per code (thema) opgevraagd worden, teneinde een idee te krijgen van de inhoud van deze codes en de mate waarin deze thema's zijn aangehaald door de respondenten.

In het onderzoeksrapport worden de uitspraken van de leerlingen letterlijk weergegeven in citaten die cursief zijn aangeduid. Er wordt gebruik gemaakt van vierkante haakjes […] wanneer stukken tekst zijn weggelaten omwille van de leesbaarheid van de citaten.
Waar relevant wordt aangegeven in hoeveel focusgroepen de uitspraken voorkwamen en wordt de graad van overeenstemming tussen de leerlingen aangegeven, dit om het belang van een uitspraak te situeren.

Hoofdstuk 3 ONDERZOEKSRESULTATEN

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven die uit de focusgroepen naar voor kwamen. Enerzijds gaat het om de waardering van het lespakket door de leerlingen. Ze geven aan in welke mate Maat in de shit aansluit bij hun leefwereld, hoe ze de interactieve manier van werken ervaren en wat ze vinden van de vorm en lay-out van het materiaal. Anderzijds geven de discussies in de focusgroepen ook een indicatie van de impact van het materiaal. Het gaat hier dan om de uitkomstverwachtingen en risico-inschatting van de leerlingen met betrekking tot cannabisgebruik, hun attitudes en normatieve overtuigingen met betrekking tot cannabisgebruik, hun perceptie van het gebruik en de normen van anderen (‘subjectieve norm’), hun eigen effectiviteitsverwachting met betrekking tot het helpen van vrienden en hun eigen gedragsintentie met betrekking tot cannabisgebruik en het helpen van vrienden.

3.2 Waardering van het lespakket Maat in de shit

3.2.1 Aansluiting bij de leefwereld

Uit de focusgroepen kwam naar voor dat leerlingen vinden dat het thema van Maat in de shit aansluit bij hun leefwereld.

> *“Ja, echt waar, het is eens iets over de jongeren zelf.”*
>
> *“’t Is wel belangrijk denk ik wel, want […] wij zijn ook jongens van 16 en zo.”*

Ze geven aan het belangrijk te vinden dat de cannabisproblematiek aan bod komt op school: ze willen niet enkel theorie voorgeschoteld krijgen, maar ook zaken die ze kunnen gebruiken in hun sociale leven.

> *“Maar 'k vind dat hier op school ook wel wat anders mag zijn dan theorie en dingen dat ge vanbuiten moet leren. Ge moet zien ook wel dingen over het sociale leven en zo en over dingen dat er gebeuren in de wereld dat vind ik echt belangrijk.”*
>
> *“Ge hebt zo in het nieuws enkel cijfers van zoveel procent drugs maar ge weet nooit, allé de jongeren weten nooit wat ge er juist kunt aan doen en zo. Dus we willen dat wel te weten komen.”*

Het verhaal over Tom en Lisa was voor de leerlingen realistisch en herkenbaar. Ze gaven aan zich te kunnen inleven en ze waardeerden het dat het noch te rooskleurig, noch te extreem was.

> *“'t Zag er zo waargebeurd uit.”*
>
> *“Het waren ook realistische mensen, die ging naar een sportclub [...] het was niet zo van ah, die zijn verliefd en alles is goed. Ze hadden ook zo hun problemen. Daardoor wordt dat realistischer en kon je dat makkelijker herkennen.”*
>
> *“En niet te extreem, ge hebt soms zo van die verhalen die echt erover over gaan.”*
>
> *“[…] 't was zo een verhaal en ja ge kon er u beter mee inleven […] als ge daar gewoon staat te zeggen van dat is dat en dat is dat, dan, ahja, weet ge dat wel maar kunt ge u niet echt inleven, maar in dat verhaal kunt ge u wel inleven, dus dat is wel goed.”*

"Eigenlijk wel goed dat het erin zit want dat gebeurt ook in het echt. Als het in het echt gebeurt moet je dat er ook in zetten want anders denk je van ja, het gaat toch nooit gebeuren met mij en als uiteindelijk toch iemand zegt van: pak dit eens, daar kun je beter met studeren, dan weet je er eigenlijk niks van."

De leerlingen vonden ook de sms'jes, de meningen van jongeren en de cirkel van verandering interessant en herkenbaar.

"Ge herkent daar ook keiveel in in die sms'en van mensen die zoiets zeggen of zoiets in de aard."

"Dan kunt ge eens zien hoe dat de mensen denken over drugs."

"Bij sommige personen kan je dat ook echt merken, dat ze zo zeggen van ja ok 'k ga keer stoppen maar dat ze dan toch terug hervallen en zo en ja ge zag dat wel duidelijk in dat boekje."

3.2.2 Interactiviteit

De leerlingen gaven aan het leuk te vinden om tijdens de lessen rond Maat in de shit hun meningen en ervaringen te kunnen uitwisselen.

"Dat was gewoon tof omdat dat altijd zo een discussie in de klas was, zo vanzelf en dan zei iedereen zijn mening en dan en ja dat was gewoon zo toegepast op 't echte leven zo."

"Ik vond zo het praten daarover in de klas en dat ge zo alles kon zeggen, dat ge wist dat dat ook in de klas bleef en zo. Ik vond dat wel goed want ge kon zo meningen delen en eens horen hoe andere mensen dat ervaren of wat zij dan zouden doen."

Daarnaast was deze manier van werken volgens leerlingen uit één focusgroep leuker en beter dan dat gewoon iemand komt praten of lesgeven over drugs. Bij Maat in de shit konden de leerlingen zelf iets doen en hoefden ze niet alleen te luisteren.

"Ja, 't is leuker om te doen, 't is niet gewoon als er zo iemand komt dan zit ge daar gewoon en ge moet luisteren, nu kunt ge zo zelf dingen doen en ge kunt dat lezen en zo en dat is veel leuker."

"Maar 'k vond zo een manier wel beter dan dat er hier gewoon iemand kwam lesgeven van ja dat is dat."

In één focusgroep vond men dat er toch nog te veel verteld werd in het boekje en hadden enkele leerlingen verwacht zelf meer dingen te kunnen doen.

"En ja, na een tijd werd het wel, vind ik persoonlijk, een beetje te langdradig."

"Ik vond dat boekje gewoon zo... er staan daar alleen maar dingen in, ik had wel meer verwacht dat we zo zelf dingen moesten schrijven of nadenken. Ik had zo meer testen verwacht... nu is dat zo dat alles wordt verteld."

3.2.3 Vorm en lay-out

De leerlingen bediscussieerden ook de vorm en lay-out van het materiaal van Maat in de shit. In 2 focusgroepen gaven ze aan dat het boekje handig is omdat je het kan bewaren en indien nodig later opnieuw kan raadplegen.

"[…] 'k vind heel belangrijk wat daarin staat dus ik hou da wel bij en dat blijft wel lang in uw kop zitten en zeker omdat ge ook vaak daarmee geconfronteerd wordt.

Maar dan blijft ge daar altijd wel aan herinnerd worden en dan denk ik dus daaraan."
"Als ge dan zoiets meemaakt, kunt ge dat nog eens doorlezen."
"Ge kunt het gebruiken wanneer dat ge ahja, een boekje kunt ge altijd gebruiken, ge kunt moeilijk naar die persoon gaan bellen." [nvdr: 'die persoon' is een persoon die komt lesgeven of ervaringen komt vertellen over druggebruik]

De lay-out van het hele boekje vond men aantrekkelijk door de felle en in het oog springende kleur.
"Ja zo een flashy boekje zo, dat is wel wijs."
"[…] 't springt zeker toch al in 't oog he, als je het ergens ziet liggen."
"[…] moest ge dat zien liggen, ik denk dat dat meer gaat aantrekken voor erin te kijken."
Enkele leerlingen uit één focusgroep daarentegen, gaven aan de lay-out een beetje saai te vinden omdat er maar met één kleur werd gewerkt en er te weinig afwisseling was.
"Een beetje saai."
"Gewoon, het is constant met oranje werken."
"Alle bladzijden zijn bijna hetzelfde, juist met een andere tekst op getypt."

Leerlingen uit verschillende focusgroepen waardeerden verder ook de lay-out van onder andere de sms'jes en meningen van jongeren.
"Op ons niveau."
"Ja ik vond dat wel goed, zo aangepast aan de jongeren."
"Vrij plezant, 'k vond dat wel zoals die e-mails en zo en zoals die gsm'kes en dan die tekstjes die zo niet recht staan maar zo door elkaar en die kleurtjes en zo."

Enkele leerlingen uit één focusgroep gaven aan het leuker te vinden om les te krijgen met een film.
"De films vind ik eigenlijk veel leuker dan gewoon les krijgen."
"Maar een verhaal, als ge een verhaal leest, iedereen maakt daar dan zijn eigen beeld van maar in een film ziet ge hoe het is."

Tot slot gaven de leerlingen in vijf focusgroepen aan dat de titel 'Maat in de shit' hen aanspreekt en bij sommigen wakkert het ook hun nieuwsgierigheid aan.
"Ik vind het wel een leuke titel, zo origineel bedacht."
"Maar ge begint er zo wat bij te denken als ge dat zo hoort. Zo van ja over wat zou dat gaan zo? Dat is eigenlijk zo een titel waar dat ge zo van denkt van zou dat zo zijn of zo zijn."
Anderen twijfelen dan weer of de titel duidelijk genoeg is.
"Zo ja waarover zou het kunnen gaan, dan moet ge echt al bladeren voor te weten dat het over drugs gaat."
"Een keer als ge weet waarover het gaat is het wel [een goede titel] maar als ge totaal niet weet waarover is het misschien een beetje, ja 'k weet niet."

3.3 Impact van het lespakket Maat in de shit

3.3.1 Kennis, uitkomstverwachtingen en risico-inschatting

Kennis

In vier van de zes focusgroepen waren de leerlingen het erover eens iets te hebben bijgeleerd met Maat in de shit, ook al gaven ze aan veel zaken al te weten.

> *"Ik vind het wel nog interessant want als ge dingen niet weet dan weet ge nog altijd meer maar de meeste dingen weet ge al."*
> *"Ik denk dat we allemaal wel wisten wat het was maar nu weten we toch een klein beetje meer."*
> *"Ik vind dat je er wel iets mee bijleert want ja, als ze u iets aanbieden, weet je niet wat de gevolgen kunnen zijn."*
> *"'k vond dat wel interessant omdat ge dan kunt zien van in 't begin hoe dat dat is met die drugs, in het begin is dat zo allemaal leuk en 't is nieuw en zo en spannend. Maar uiteindelijk raakt ge sowieso in de problemen."*
> *"Ja 'k vind dat ook wel goed dat ge dat leert en dan weet ge hoe ver dat dat kan gaan en wat er allemaal kan mislopen en zo, dat vind 'k wel goed."*
> *"Ja allé ik vind van wel want […] er kwam echt zo in wat er de gevolgen en zo van waren, dat ge ervoor niet echt wist dat het zo ver kon gaan."*
> *"Het wijst u op de gevolgen echt als ge eraan begint."*
> *"[…] ook al gaat dat dan over een vriend daar vanaf helpen […] ge leert daardoor ook wat dat de negatieve effecten gaan zijn bij uzelf en allé dat is ook wel belangrijk vind ik dan."*

Enkele leerlingen zagen het niet echt als bijleren omdat cannabisgebruik geen deel uitmaakt van hun dagelijkse realiteit en ze de informatie dus niet noodzakelijk konden gebruiken.

> *"Als ge dat niet echt nodig hebt dan leert ge daar niet veel van bij maar voor de mensen […] die daar wel contact met hebben, is dat wel interessant vind ik."*
> *"[…] bijgeleerd eigenlijk niet echt want ja ik zou dat toch nooit gebruiken. Gewoon, het was interessant maar bijgeleerd niet echt veel."*

De leerlingen kregen verder de gelegenheid zelf enkele suggesties te geven met betrekking tot het lessenpakket. Volgens de leerlingen uit vier focusgroepen zou het boekje kunnen worden aangevuld met andere middelen dan cannabis. Ze wilden ook graag meer informatie over de effecten van verschillende soorten drugs op de gezondheid.

> *"[Moderator] Is er iets dat jullie gemist hebben bij Maat in de shit?"*
> *"Over alcoholgebruik."*
> *"Of niet over een bepaalde drugs maar over vanalles, zo echt over elk ding dat je kan... Dan weet je zo over alles wat."*
> *"Ja, wat dat eigenlijk doet met u lichaam. Ge weet wel van ja, bijvoorbeeld, dat X zei van wat doet dat met uw lichaam, wat maakt dat kapot, ..."*

Daarbij bemerkten sommige leerlingen dat men, indien men de effecten van andere drugs niet kent, misschien een verkeerde risico-inschatting zal maken en deze middelen zelfs sneller zal uitproberen.

"Ik vind ook wel dat het boekje een beetje uitgebreider mag zijn […] Veel weten dat ook niet, die beginnen dan met cannabis en dan denken die van ooh, we pakken dan eens XTC of zo maar die weten ook niet wat dat doet of zo. Dat dat dan ineens zo een complete verrassing is […] dat dat ineens keigevaarlijk blijkt te zijn."

"[…] maar speed daar weet ge niks over dus als ge daar niks over weet dan denkt ge van, kom we doen dat eens."

De leerlingen geven tot slot aan dat ze door het pakket Maat in de shit iets hebben bijgeleerd over hoe ze moeten reageren als een vriend problemen heeft.

"Misschien wel dat je wat meer geduld moet hebben."

"Gewoon zo gelijk dingen die ge dan anders zou aanpakken […] ja, van als ge die verhalen ziet."

"Maar er staan daar sommige dingen dat je misschien nog niet wist, of bijvoorbeeld als je later iemand kent of zo weet ge nu uit sommige tips hoe dat je iemand kan helpen of misschien beter kan helpen."

Nog anderen zeggen de signalen (beter) te herkennen. Een leerling vertelde dat hij of zij voordien de gevolgen van overmatig cannabisgebruik niet kende.

<u>Uitkomstverwachtingen en risico-inschatting</u>

Belangrijk bij gezondheidsgedrag is het zien van nadelen op korte en op lange termijn.
De leerlingen benoemen risico's voor beide, met gezondheidsschade en verslaving als vaakst vermelde risico. Het merendeel van de leerlingen omschrijft verslaving als volgt: niet meer kunnen stoppen, niet meer zonder kunnen, geen nee kunnen zeggen of er constant naar hunkeren, elke dag gebruiken en alleen gebruiken.

"Het is slecht voor uw gezondheid ook, het maakt uw lichaam kapot."

"Als je niet meer zonder kunt, als je niet meer normaal kunt praten en doen en met vrienden dingen gaan doen zonder die drugs, dan denk ik dat het wel erg is."

"Niet meer kunnen stoppen, altijd verder en verder gebruiken."

"Als dat elke dag is. Vooral als ge zo vraagt om dat bijvoorbeeld een dag niet te doen en die doen dat dan nog wel, dan vind ik dat dat echt wel verslaafd is."

"Als ge zo bij u vrienden zijt en als ze u altijd iets aanbieden dat je altijd maar 'ja' zegt en dat ge niet eens 'nee' kunt zeggen."

"Als dat toch bijna dagelijks is of wekelijks is."

"Of als ge zo alleen dat begint te doen. Met vrienden allé dat versta ik soms nog wel en […] ge wilt mee doen of ge wilt u mee kunnen amuseren met uw vrienden […] maar als ge het ook alleen begint te doen dan is het nog erger want […] dan kunt ge niet meer een uitvlucht doen van ja mijn vrienden doen dat ook en ik wou meedoen want ik wou mee kunnen lachen of zo, dan is dat echt puur voor uzelf en dan vind ik dat ge echt wel iets moet ondernemen."

Enkele leerlingen stelden dat je begint met cannabis maar dat het steeds eindigt met meer en andere drugs.

"Gewoon, dat begint bij cannabis maar dan wordt dat steeds meer, en andere, die gaan dan nog andere dingen gebruiken ook."

"[…] die beginnen dan met cannabis en dan denken die van ooh, we pakken dan eens XTC of zo […]."

Uit de suggesties die leerlingen konden maken met betrekking tot het materiaal, bleek dat leerlingen uit twee focusgroepen het onderscheid maken tussen "soft drugs" en "hard drugs", waarbij men vindt dat cannabis onder "soft drugs" hoort en minder erg is. "Hard drugs" komt volgens hen te weinig aan bod.

> *"Dat hij [Tom in het verhaaltje, nvdr] eerst bij softdrugs gewoon bij wiet begint en dat dat altijd maar, naar cocaïne en zo."*
>
> *"Ik ken veel mensen […] die ook aan de speed zitten en zo en dat is eigenlijk veel gevaarlijker en dan vind ik, daartegenover cannabis, dat is onschuldig eigenlijk dus ik vind dat dat ook over harddrugs ook wel moet gaan."*

Dit kwam ook naar voor uit de suggesties die enkele leerlingen uit één focusgroep maakten met betrekking tot het verhaal van Tom en Lisa. Ze stelden voor het verhaal aan te passen zodat Tom niet enkel cannabis gebruikt maar dit ook mengt met andere drugs, of waarbij Tom start met cannabis maar dan ook andere drugs begint te nemen. Ze maakten hierbij het onderscheid tussen 'softdrugs' en 'harddrugs'.

> *"Of dat hij zo begint te mengen of zo."*
>
> *"Dat hij eerst bij softdrugs gewoon bij wiet begint en dan dat altijd maar, naar cocaïne en zo."*
>
> *"[…] als ge bezig zijt met softdrugs zult ge wel mensen kennen die dat aan harddrugs kunnen geraken, via via..."*

Hiermee samenhangend stelden leerlingen uit twee focusgroepen voor om naast de goede afloop (Tom krijgt namelijk hulp), ook een mogelijk slechte afloop weer te geven. Men vermoedde dat het weergeven van een minder positieve afloop de impact van het boekje op jongeren zou kunnen vergroten.

> *"En wat dat er gebeurt als ge er verslaafd aan blijft ook."*
>
> *"En zo op het einde wordt dat zo positief afgerond, 'k weet niet, als ge zo zou te weten komen hoe dat zou zijn als die geen hulp zou hebben, dan zou ge misschien wel een grotere impact krijgen."*

De leerlingen gaven volgende nadelen en risico's van cannabisgebruik op die zich eerder op kortere termijn situeren: het is illegaal, duur en stinkt, men kan geen plezier meer beleven zonder cannabisgebruik, men gaat er slecht uitzien, wordt er moe van en achteraf wordt men er uiteindelijk toch ongelukkiger van. Er werd ook gesteld dat men geen normale relaties meer kan aangaan door gebruik.

> *"Geen goede relatie meer kunnen aangaan met een persoon."*
>
> *"Geen plezier meer kunnen hebben zonder dat spul."*
>
> *"Eigenlijk, ik vind alles nadelig aan die dingen, het kost geld, het is slecht voor uw gezondheid,..."*
>
> *"Maar ik snap eigenlijk echt niet hoe dat die allemaal aan dat geld komen. Want roken op zich dat kost ook al echt veel en als ge dan... allé dat kost toch echt veel geld?"*

Vervolgens rapporteerden leerlingen uit drie focusgroepen ook verminderde zelfcontrole, agressief gedrag, en sneller kwaad en opvliegend zijn als mogelijke risico's. Ten slotte vermeldde men in drie focusgroepen ook problemen met ouders, familie en vrienden.

> *"Ge hebt uw eigen zo niet echt onder controle."*

"Ge kunt daar ook agressief van worden."
"Alles is goed en zo tot dat dat uitkomt, als uw ouders dat weten en zo."
"Ja zo bij andere vrienden hangen […] als ge zo vrienden hebt die dat nooit doen en zo […] en ge begint daar zo mee, allé dan ga je zo echt zo naar andere vrienden en eigenlijk speelt ge uw echte vrienden kwijt want ja als ge dan uw cannabis gaat smoren en ge zijt allemaal high dan zijt ge niet meer serieus bezig hé. Maar allé ja, ik denk dat dat daar vooral het spijtige van is, als ge dan toch beslist om te stoppen dan hebt ge daar achteraf wel spijt van."

3.3.2 Attitude

<u>Houding tegenover gebruik</u>
Uit de focusgroepen blijkt dat de meeste leerlingen niet positief staan ten opzichte van herhaaldelijk cannabisgebruik. Ze maken een onderscheid tussen één of enkele keren gebruiken, dat wel getolereerd wordt, en herhaaldelijk of regelmatig gebruiken, dat niet getolereerd wordt.

"Als het een keer is om te weten wat het is, dan vind ik dat nog ça va maar niet als ge dat blijft gebruiken."
"Maar als dat 1 joint is dat ge rookt is dat anders dan verslaafd zijn. Dan zou ik ook zeggen van ja, zoals X, ge moet er mee opletten want dat kan gebeuren. Maar als dat bij eentje blijft is dat goed."
"Ik snap wel dat ge dat eens wilt doen of zo maar als ge dat echt te veel gaat doen dan ja waar zijt ge dan mee bezig."
"Het is niet omdat ge dat eens doet, dat ge dan onmiddellijk een slechterik zijt of zo maar het is pas als ge dat meerdere keren begint te doen dat dat dan echt erg begint te worden."
"Ik vind dat dat soms moet kunnen maar ge moet wel uw grenzen kennen […] ik vind niet dat ge iets moet hebben van […] ik kan mij niet amuseren zonder cannabis […] ik vind dat dat er ver over gaat."
"[…] als ge dat eens wil proberen, dan heb ik er absoluut geen probleem mee dat ge dat doet maar ge moet gewoon niet overdrijven."

Andere leerlingen zijn voorzichtiger en vinden dat ook eenmalig cannabisgebruik riskant kan zijn. Sommige leerlingen vinden cannabisgebruik ronduit dom of slecht.

"Maar als je dat gewoon probeert is het ook al riskant dat ge eraan blijft zitten."
"Ik vind het ook dom dat die mensen daar hun geld aan uitgeven. Ge hebt mensen die al hun geld daaraan uitgeven en dan hebben ze geen geld voor eten of zo."
"Ja ik vind dat ook wreed slecht, ik ken iemand, familie van mij, die heeft dat ook gehad en ze is van het ene naar het andere gegaan en ze heeft veel in een instelling moeten zitten en ze is er nog altijd aan verslaafd. […] ze heeft zelf tegen mij ook gezegd van: begin er nooit aan en zelf wil ik het ook niet want ik vind het wreed slecht."

Leerlingen uit de verschillende focusgroepen beschouwden gebruik ook als problematisch wanneer men hobby's gaat opgeven, als de relatie met vrienden/ouders verandert, als men ook op school gebruikt of wil gebruiken en wanneer men alles doet om eraan te geraken vb. stelen en agressief worden.

"Volgens mij als ge dat zo echt zo, als ge in de les zit of zo en ge zit daar al stoned of zo, dan vind ik het al heel erg, omdat ge verspilt uw eigen leven daar mee he."
"Als ge alles doet om eraan te geraken."
"Ja dat stelen denk ik, vanaf dat ge echt begint te stelen van uw ouders dan."
"Als die anders begint te worden, ook van karakter."
"[…] als ge zo 's avonds dat doet voordat ge in uw bed kruipt of zo om uw zorgen te vergeten en zo, 'k denk dat het dan al ver gaat, ik denk dat ge uw zorgen of uw problemen toch ook onder ogen moet kunnen zien en niet een oplossing bij cannabis of drugs."
"'k vind vanaf dat ge de controle verliest […] dat ge andere zaken van uw privéleven, dat dat de baan moet ruimen voor uw gebruik, dan, dan zit ge toch wel met een probleem."
"Als ge zo blijft smoren tijdens de examens of ge zit thuis of op een familiefeest of zo en ge doet zo alles om even naar buiten te kunnen om een joint te gaan roken, dat vind ik toch iets te erg worden."
"Of hier op school zo de hele dag zitten zagen van ik wil er een, ik wil er een."
"Als andere mensen daar ook onder gaan lijden […] uw vrienden en zo."
"Als die gaan stoppen met hun hobby's."

Dit brengt ons bij de houding van leerlingen tegenover de redenen waarom mensen cannabis gebruiken. Leerlingen zien verschillende redenen waarom anderen cannabis gebruiken. Zo menen ze dat mensen cannabis gebruiken om hun problemen te vergeten en om blijer en rustiger te worden.
"De meeste mensen gebruiken dat om hun problemen op te lossen […]."
"Zo van een andere wereld vanaf zijn."
"Het is wel zo dat ge daar op de moment zelf blij van wordt he."
"Voor hun plezier zeker?"

Het gebruik van cannabis om problemen te vergeten werd enerzijds afgekeurd, anderzijds konden leerlingen er ook begrip voor opbrengen. Dit leidde tot discussies.
"Dat ze denken dat hun problemen dan opgelost zijn maar ze gaan hun problemen enkel verder en verder..."
"Ik vind dat zo een domme reden, als ge problemen hebt gaat ge toch geen drugs pakken."
"Als je erg in de problemen zit kan ik me wel voorstellen dat je dat pakt."
"Als ge iets heel heel erg meemaakt, of gewoon, ge hebt een appartementje of zo en je kan de huur niet betalen en je wordt eruit gezet en ge hebt niemand om bij te gaan. Ge zit in de miserie, ge wilt gewoon eventjes uw problemen vergeten."
"En dan wilt ge wiet kopen maar ge hebt geen geld om uw huis te betalen?"
"Er zijn er zo ze."
"Ook vaak, als ge problemen hebt met uw ouders en dan troost zoeken bij uw vrienden en die smoren dan en ja, dan zijt ge kwetsbaar […] ge hebt net ruzie gehad, uw verdriet wat laten vergeten door weg te gaan en op uw gemak wat te praten of zo en dan zijt ge heel kwetsbaar voor zo'n dingen. Hup, ze smoren en dan doet ge mee."

"Er zijn ook andere manieren op dingen op te lossen hé […] praten met mensen die je goed kent, die u kunnen helpen."
"Maar als ge geen vrienden hebt, en geen familie?"

Tot slot gaven heel wat leerlingen aan dat cannabis ook om medische redenen kan worden gebruikt.

"Dat is ook een vorm van pijnstillers."
"Bijvoorbeeld iemand die zodanig veel pijn heeft en de dokter schrijft hem dat voor."

Op de vraag of hun attitude of mening veranderd was door het pakket, gaven enkele leerlingen aan dat hun attitude niet echt veranderd is, maar eerder bekrachtigd werd.

"Ik vind het nu nog erger, allé, dommer dat mensen dat gebruiken. Maar veranderd, nee, ik vind het nog altijd niet slim om dat te doen."

Helpen van vrienden

De houding van de leerlingen met betrekking tot het helpen van vrienden kwam vooral naar voor uit de beoordeling die zij gaven aan het gedrag van Lisa in het verhaal. De leerlingen vonden het in het algemeen mooi dat Lisa Tom bleef steunen en vinden dat je altijd voor een vriend moet klaarstaan.

"Ik vond dat wel mooi ook dat Lisa […] hem bleef steunen ook al […] riep die wel eens tegen haar en zo […]. Zo zijn er niet veel."
"En ik vond het ook leuk dat die vriendin echt zo een steun was want ja meestal bij mensen, dat die vriendin, als die zo problemen heeft, hem laat zitten en ja, daar ziet ge wel: die blijft erbij ook al heeft die problemen, die helpt hem. En dat zie je niet veel."
"Ge moet eigenlijk altijd voor een vriend klaarstaan, ook als hij slechte dingen doet."

Er werd wel gediscussieerd over de manier waarop Lisa reageerde. Sommigen dachten dat ze zelf niet zoveel begrip en geduld zouden hebben, andere hadden er bewondering voor.

"Moest ik Lisa zijn, ik zou die eerst helpen."
"Als da niet helpt."
"Maar als die niet luistert dan kan die bij mij vertrekken, die heeft er veel geduld mee. Vind ik toch."
"Wel zot dat die zoveel geduld heeft, ik heb dat niet ze."
"Maar ik vond dat wat overdreven van dat meisje, allé […] als iemand die drugs gebruikt niet geholpen wilt worden dan kun je die ook niet echt, allé je moet dat zelf willen."
"Maar ik denk wel dat dat logisch als ge, als uw vriendje dat doet dat ge wilt proberen tussenkomen."

3.3.3 Sociale omgeving

Invloed van vrienden

Volgens leerlingen uit vijf focusgroepen speelt groepsdruk een grote rol. Jongeren gebruiken volgens hen cannabis om erbij te horen en om stoer te doen.

"Ja gewoon, soms is er zo een maat zo ja, kom, probeer dat een keer, en dan begint ge zo echt te twijfelen soms van ja, zou ik dat doen, zou ik dat niet doen, en nee 'k ga het niet doen. Maar als ze dat zo blijven vragen en al gaat ge het op de duur toch wel een keer doen en dan ja, kan het altijd maar erger worden."
"Stoer doen en zo."
"[...] of om mee te lopen met anderen."

In één focusgroep werd gediscussieerd over de (ervaren) druk van vrienden:
"'t is niet dat dat zo'n drama is hé [om eens cannabis te gebruiken]."
"Juist daarmee dat het zo'n probleem is, iedereen moet dat nu precies zo doen. Allé, dat dat zo cool is als ge dat doet en als ge dat dan niet doet, dat ge er zo dan bijna niet meer bijhoort."
"Ja, maar iedereen experimenteert toch zo eens."
"Ja maar ge beschouwt die dan zo als vrienden en dan trekken die u daar zo mee in en dan ja."
"Maar als dat echte vrienden zijn […] dan accepteren die u wel zo maar als die u dan zo anders gaan bezien."
"Maar ge kunt u ook buitengesloten voelen."
"Ja, dat is ook niet tof dan is het denk ik heel makkelijk om dat dan ook te doen, om daaraan toe te geven."

Verschillende leerlingen toonden er begrip voor dat sommigen onder de groepsdruk bezwijken.
"Ja ik kan me dat wel voorstellen dat ge gemakkelijk wordt meegesleept als al uw vrienden dat doen."
Hierbij werd door een leerling het onderscheid gemaakt tussen cannabis en 'echte drugs'.
"Ik denk bij echte drugs […] als uw vrienden echt drugs drugs gebruiken, zoals XTC en zo, dan vind ik het dom als ge volgt, bij jointjes en roken kan ik er nog inkomen."
Ook het verschil tussen 'goede vrienden' en kennissen speelt voor enkele jongeren hierbij een rol.
"En ook hoe goeie vrienden dat zijn als dat zo wat een kennis is, is dat stom als ge die volgt."
"Ge moet ze echt wel allé goed kennen, dat ze u niet zomaar meesleuren in iets waar ge sowieso spijt van krijgt."

<u>'Slechte' vrienden</u>
Leerlingen beschouwen vrienden die drugs geven als 'slechte' vrienden.
"Ja, dat die drugs zo gegeven wordt. Die vrienden hadden toch die drugs gegeven om beter te studeren. Dat is niet goed, drugs gebruiken om te studeren en die vriend is geen vriend he. Toch eens denken wat de gevolgen kunnen zijn. Je kan die vriend verliezen, die kan op straat terecht komen."
"[…] dat doe je niet uw vriend daar mee bij betrekken want je weet zelf wat de gevolgen zijn […] dan gaat gij dat nog eens doorgeven en dan gaat dat nog eens door en op den duur gebruikt heel je vriendenkring dat en dat verpest gewoon de groep."
Dit bleek ook uit de suggesties die leerlingen konden geven met betrekking tot het materiaal. Het boekje mocht volgens enkele leerlingen van drie focusgroepen best meer

benadrukken dat vrienden die drugs aan elkaar geven "slechte vrienden" zijn, en dat je met deze vrienden beter zo min mogelijk omgaat.

> *"Dan met die, met die vrienden dan gaat hij daar nog altijd mee om, terwijl dat die dan, allé, 'k vind dat die vrienden dan niet echt respect hebben […] als die wel wil stoppen […]."*
>
> *"Ik zou meer in dat boekje zetten dat het echt slechte vrienden zijn, dus dat je daar gewoon mee moet breken want ja die geven u allemaal slechte dingen."*

<u>Gebruik van anderen</u>

Uit de focusgroep kwam af en toe naar voor hoe leerlingen het gebruik van anderen percipiëren.

> *"In de zomer zo, in de grote vakantie, als ge dan met vrienden en vriendinnen op het pleintje zit, dan durven er veel zo eens een joint roken."*
>
> *"Iedereen experimenteert toch zo eens."*
>
> *"OK maar ik denk dat we op school niet zo'n harde verslaafden hebben."*

<u>De ouders</u>

Leerlingen hadden het in verschillende focusgroepen over houding (en kennis) tov cannabisgebruik die ze veronderstellen bij ouders. Ze waren het niet altijd eens.

> *"Ik vind dat het eigenlijk ook voor de ouders moet zijn [het boekje van Maat in de shit]."*
>
> *"Die ouders weten ook wel wat dat is ze."*
>
> *"De meeste ouders maken daar direct een drama van, van ooh nee, drugs."*
>
> *"Mijn pa zou mij in een afkickcentrum steken."*
>
> *"Voor sommigen is dat een taboe […]."*
>
> *"1 regel: drugs is slecht, voilà, dat is al. En meer weten ze er niet van …."*
>
> *"Maar gij denkt dat, die weten dat goed ze, die ouders."*

3.3.4 Eigen effectiviteitsverwachting

Uit de focusgroepen kwam ook de eigen effectiviteitsverwachting naar voor van de leerlingen met betrekking tot het helpen van vrienden. We maken hierbij het onderscheid tussen het gevoel dat ze hebben over hun eigen effectiviteit, en de verwachtingen die ze hebben over de reacties van hun vrienden als ze hen zouden proberen helpen.

<u>Hebben ze het gevoel dat ze vrienden kunnen helpen?</u>

Uit de focusgroepen kwam naar voor dat heel wat leerlingen door het boekje meer het gevoel hebben andere jongeren te kunnen helpen wanneer ze in de problemen komen met cannabis.

> *"Maar allé, ge kunt wel meer hulp bieden met dat boekje. Daar stond wel in wat ge echt kunt doen."*
>
> *"Zo weet ge ook hoe ge moet omgaan met die mensen hé."*
>
> *"Hoe we daarmee moeten omgaan, op welke manier we die mensen kunnen helpen bijvoorbeeld."*
>
> *"Als ge dan vrienden kent die dat ook doen, dat ge er dan ook meer kunt over weten. en dan eventueel ook voor ze te helpen."*
>
> *"Maar allé, ge kunt wel meer hulp bieden met dat boekje. Daar stond wel in wat ge echt kunt doen."*

"[…] als je dat niet hebt gelezen, dan weet je nog niet goed hoe je het moet aanpakken. Je zal zo wat rapper kwader zeggen en nu weet ge dat ge die zo wat moet steunen, dat staat toch in dat boekje […]."
"[…] nu weet je meer hoe je u moet gedragen en niet van de eerste keer zeggen: ok, doe maar wat je wil hé. Je moet gewoon verder gaan en altijd zoeken naar een oplossing."
"[…] ik heb wel geleerd hoe je daarmee moet omgaan als iemand die ge goed kent, dat gebruikt."
"[…] als ik iemand zou moeten helpen zou ik dat anders doen als ervoor want ervoor moest ge eigenlijk zelf zeggen van, ik ken er niets van maar […] nu gaat ge al minder schrik hebben van uw reactie omdat ge beter weet, dat ge dat onder vier ogen moet gaan zeggen."

Nochtans voelen jongeren in twee focusgroepen aan dat hun reactie op het moment dat een probleem zich stelt aanvankelijk hun eigen reactie zal zijn. Pas nadien zullen ze nadenken over deze reactie en beseffen dat het anders kon. Een leerling gaf een voorbeeld van een situatie die zich recent had voorgedaan:
"Na dat boekje dacht ik van: ah ja, nu weet ik hoe ik dat moet doen en zo ge moet dat rustig aanpakken. Maar onlangs vertelde er zo een goeie vriend van mij: ja, ik smoor vaak en zo en ik word daar gelukkig van, want dat is een redelijk depressieve gast en allé, dan, mijn reactie daarop was echt wel kei geshockt omdat ik dat nooit van hem had verwacht [...] En dan was ik enorm kwaad maar dat weet hij natuurlijk niet en ik dacht altijd na dat boekje van nu ga ik nooit meer kwaad worden daarom. Maar eigenlijk, als ge dan zoiets meemaakt... achteraf had ik wel zoiets van ik had dat anders moeten doen maar dan denkt ge daar niet over na vind ik."
"Indien het ernstig uit de hand loopt met een vriend of een vriendin weet ge wel hoe ge het best reageert, dat wel. Maar ik denk wel dat iedereen eerst zijn eigen reactie zou hebben en als het echt uit de hand loopt, dan [de reactie die] in het boekje stond."

Er zijn echter ook leerlingen die aangeven nog niet goed te weten hoe ze een vriend zouden kunnen helpen.
"[…] wij zijn uiteindelijk ook nog maar zestien jaar hé we weten ook nog echt niet hoe dat ge dat precies moet aanpakken."
"Als die nog niet veel gebruikt, zo heel lichtjes, dan zou ik zeggen dat die ermee moet stoppen. Maar als hij al zoveel gebruikt dan... dan zou ik niet echt weten wat ik zou doen."

Leerlingen in één focusgroep verwachtten dat, indien ze alle lessen zouden doorlopen hebben, ze deze vaardigheden zouden beheersen.
"Ik denk moesten we, als we het gans gaan lezen..., 'k heb al kleine stukjes gelezen 'k denk dat het dan wel, als ge het gans gaat lezen dat het dan wel iets gaat hebben, bij leerlingen."

Welk resultaat verwachten leerlingen van de hulp die ze bieden?

De meeste leerlingen verwachten dat de vriend of vriendin die ze trachten te helpen het probleem in eerste instantie zal ontkennen. Er is in elke klas een algemeen besef dat de

boodschap meerdere malen moet herhaald worden voordat de jongere werkelijk beseft dat hij of zij moet stoppen met het gebruik.

"De eerste keer gaat het zijn: ok, ok, ik ga mijn best doen en misschien gaat hij een paar uurtjes niet gebruiken. Als ge 't één keer zegt, dat gaat zeker niet lukken. Bij roken ook, je kan niet gewoon op één dag stoppen, dat is moeilijk en dat gaat sowieso niet lukken van de eerste keer."

"Als ge 1 keer zegt, dat gaat zeker niet lukken."

"Volgens mij zal die dat appreciëren maar in het begin zal die dat zo wat moeilijk hebben, van: goh, dat lukt toch niet."

"Maar als dat een echte vriend is dan zou die voor u echt wel stoppen."

"Ik denk dat die gewoon gaan lachen. Die gaan zich dat niet aantrekken."

In twee focusgroepen gaven de jongeren aan dat de reactie van de vriend zal verschillen naargelang van het individu. Iedere persoon reageert anders op de boodschap dat ze moeten stoppen met hun gebruik. De ene zal luisteren terwijl de andere het probleem zal ontkennen.

"Dat hangt ook van persoon tot persoon af denk ik he … de ene gaat misschien van in het begin al toegeven van ja ik ben fout bezig en de andere gaat zeggen nee er is niks aan de hand. "

"Of ja zo van ja 't is allemaal niet waar."

"En als die niet verslaafd zijn gaan die iets hebben van: allé, ik doe dat helemaal niet veel en waar zit gij nu over te zagen en zo. Dan lachen die u gewoon uit. En als die wel verslaafd zijn dan ontkennen die dat en dan bekijken die u vies omdat ge u moeit."

In twee focusgroepen merkten de leerlingen op dat de problematische gebruiker zelf moet beseffen dat hij of zij een probleem heeft en iets moet veranderen. Ze gaven aan dat, zolang dit besef van de gebruiker niet aanwezig is, hun pogingen niet zullen lukken.

"Ja dat gaat helemaal niet zo gemakkelijk hé. Die moet dat zelf ook willen."

"Maar dat moet wel want bijvoorbeeld, de vriendin of uw lief doet dat, en ge zegt: stop voor mij en die zegt: ja, voor u wil ik dat wel doen. Maar dat werkt niet want als je dat niet voor uzelf wil doen dan stop je daar toch niet mee."

"Ja die moeten ook zelf een probleem zien, ze moeten zelf ook doorhebben…"

"Maar eigenlijk kunt ge toch een vriend niet echt helpen want hij moet er vanaf geraken […] ge kunt hem alleen maar steun geven en hoop geven […] want hij kan dat ook in het geheim doen, stiekem, ge hebt er niet echt controle over."

"Maar dat is moeilijk om iemand van zijn verslaving af te helpen als die niet eens door heeft dat hij verslaafd is … denk ik toch."

Ingeval de jongere toch naar de raad van de vrienden luistert, zal die volgens de leerlingen uit vier focusgroepen nadien begrijpen waarom men hem wou helpen.

"Eerst niet misschien, allé eerst zullen die waarschijnlijk denken van moei u niet ofzo. Dat zal pas daarna zijn,als die dan kan stoppen denk ik dat die dat erna pas zullen inzien."

Leerlingen vertellen af en toe ook over eigen ervaringen in de focusgroepen.

> *"[…] en ik was daar zo een beetje verliefd op aan het worden maar wou daar niet mee verkeren als die smoorde. Ik heb gezegd dat hij moest stoppen en dan is die gestopt en nu nog altijd."*
> *"Ik heb afgezien met een gast die drugs nam, geen tweede maal, laat maar zo. En het was geen cannabis, maar het was speed. […] ik was elk weekend boos en elk weekend deed die verder en elk weekend was ik boos."*

3.3.5 Gedragsintentie

<u>Eigen gebruik</u>

In de focusgroepen kwam af en toe de gedragsintentie van leerlingen met betrekking tot cannabisgebruik naar voor. Het ging hier dan om leerlingen die spontaan stelden dat ze nooit cannabis zouden gebruiken.

> *"Ik zou nooit van mijn leven drugs pakken."*
> *"[…] maar als ze het mij zelf zouden aanbieden zou ik meteen zeggen: nee sorry, ik ben daar niet voor. Allé, als je daarmee begint en dan gaat ge altijd maar verder en verder en op den duur weet je niet meer wat je doet."*
> *"[…] er zijn ook andere dingen om hun problemen mee op te lossen dan cannabis of zo, dus 'k zou dat ook niet doen. Praten of zo met andere mensen in plaats van aan dat te beginnen."*
> *"[…] voor mijn eigen, ik zou dat niet gebruiken. Als ik zo zie hoe die mensen daar zitten; Met hun ogen zo klein als iets en zo niet weten wat ze vertellen."*
> *"Ik zou dat niet doen, dan rook ik nog liever mijn sigaretten dan een joint. Dan rookt ge gelijk een heel pakje sigaretten op een dag."*

Aan de leerlingen werd gevraagd of hun gedragsintentie met betrekking tot cannabisgebruik en omgaan met (druk van) vrienden veranderd is door Maat in de shit. Bij de meeste leerlingen is dit niet veranderd maar wel bekrachtigd door het pakket Maat in de shit.

> *"Ik zou zelf ook veel minder een joint aanpakken of zo meedoen omdat je weet van het gebeurt snel, je wordt er sneller aan verslaafd dan je denkt."*
> *"Ik wist altijd dat dat niet goed is, drugs en nu weet ik gewoon meer daarover, wat er eigenlijk gebeurt met de andere mensen. Ik ga dat zeker niet gebruiken."*

<u>Vrienden die gebruiken</u>

Leerlingen staan vrij tolerant tegenover eenmalig gebruik, maar zouden vrienden wel waarschuwen en als het volgens hen over verslaving gaat, zouden ze zeker reageren .

> *"[…]bij verslaving of zo zou ik echt wel zeggen van 't is nu wel tijd voor te stoppen en zo, want ah ja, maar ene keer ja, dan zou ik nog niet echt zo wreed hard reageren denk ik."*
> *"'k Zou het niet zo erg vinden, maar 'k zou wel zeggen dat ze het niet meer moeten proberen."*
> *"Ik zou, als iemand dat zou doen voor 2 of 3 keer toch al eens zeggen wat er kan gebeuren als ge daaraan echt verslaafd geraakt. Zodat hij of zij dan onder ogen ziet van: als ik er een verslaving van maak, dat er wel erge dingen kunnen gebeuren met mij."*
> *"Ik zou die wel proberen helpen om te stoppen eigenlijk."*

Andere leerlingen zijn dan weer strenger of voorzichtiger.

"[…] drugs, 'k vind dat ge daar moet afblijven ja ene keer of meerdere keren, 't zou mij niet kunnen schelen, 'k vind dat echt, 'k zou het zeggen van blijf eraf."

"Maar als je de eerste keer daar zo normaal over doet, dan gaat die iets hebben van ja, eigenlijk is dat niet zo erg en dan gaat die dat weer proberen."

Op de vraag hoe men precies zou reageren indien een vriend cannabis gebruikt, antwoordden de leerlingen in alle focusgroepen gelijkaardig. Men zou de persoon niet aanspreken in publiek maar onder vier ogen.

"Eerst rustig aanbrengen, helemaal alleen, zonder vrienden of vriendinnen erbij."

"Ik zou dat ook niet in een grote groep doen, ik zou die alleen nemen en dan daar een keer tegen praten, maar zeker niet in een groep doen want ja anders gaat die misschien zeker boos worden en zeker niet meer willen stoppen."

Wanneer het praten niet voldoende lijkt om de persoon weg te houden van middelen, zouden veel leerlingen verdere stappen ondernemen. Een stap kan zijn het verder aandringen om te stoppen met het middel in kwestie. Daarmee samenhangend gaf men in één focusgroep aan dat men kan dreigen.

"Of zo voorbeelden van allé zo de feiten op zijn neus drukken. Zo van artikels of zo van mensen die zijn gestorven aan een overdosis of zo da ge zegt van zie als ge voortgaat kunt ge dat hebben. Dat ze dan hun klik kunnen maken."

"Dat ge zoiets wilt zeggen van als ge niet stopt dan... bijvoorbeeld dan wil ik u niet meer zien."

Enkele leerlingen uit verschillende focusgroepen gaven aan dat ze de ouders zouden verwittigen. Andere leerlingen waren resoluut tegen deze aanpak gekant.

"Of naar zijn ouders gaan."

"Naar zijn ouders gaan zou ik ook niet doen."

"Praten, veel meer kunt ge niet doen hé, als ge naar die ouders gaat, uw vriendin gaat u dat nooit vergeven."

Als praten niet zou helpen, dachten leerlingen uit vier focusgroepen verder aan professionele hulpverlening. Enkele leerlingen denken zelf iemand op te zoeken om te praten over hun vriend, anderen denken hun vriend aan te raden een psycholoog of hulpverlener op te zoeken. Ten slotte is er ook nog een groep leerlingen die zei dat ze niet zouden weten hoe te reageren moest zo een situatie zich voordoen.

"Ik zou die inschrijven in een cursus om van een verslaving af te geraken of zo."

"Naar een psychiater sturen of naar een afkickcentrum."

"Of naar het JAC kunt ge ook gaan en zeggen dat ge een vriend hebt die gebruikt en dat ge niet meer weet hoe je die kan helpen."

"Als dat echt niet helpt, gewoon iemand die kan helpen."

"Iemand die daar professioneel mee bezig is."

Het belangrijkste voor de leerlingen is de gebruiker te steunen en zeker niet in de steek te laten.

"Vooral niet in de steek laten, het gevoel geven dat ge er zijt."

"[…] haar proberen steun geven als ze verdrietig of zo is, als ze problemen heeft haar toch te steunen in plaats van cannabis te geven."

Toch zijn er ook leerlingen die aangeven dat ze hun vrienden wel eens zouden proberen te helpen, maar als dat niet direct lukt, ze het zelf moeten weten.

"Ik ga dat maar 1 keer zeggen, misschien 2 keer maar als ze dat niet willen doen, ja dan stop ik… het is mijn leven eh.'

"Ik ben niet zo, als ik probeer en die wil niet luisteren, dan zou ik zeggen: doe dan uw goesting […] blijf dan in uw problemen zitten, ik heb genoeg gedaan."

Door leerlingen van vier focusgroepen werd voor het helpen van vrienden een onderscheid gemaakt tussen 'gewone vrienden' zoals een klasgenoot, een kennis,... en 'goede vrienden'. Voor een (zeer) goede vriend zou men meer moeite doen om die te helpen bij zijn of haar probleem. Men zou blijven proberen en desnoods op een andere manier een oplossing zoeken. Bij 'gewone vrienden' probeert men één keer, desnoods nog een keer, de persoon ervan af te helpen maar indien het niet helpt, laat men het daarbij. Het is hun leven of het is hun keuze, wordt daarbij vaak gesteld.

"Als dat een heel goeie vriend is en die is verslaafd, ik zou blijven gaan."

"Maar zo een gewone vriend, niet uw beste vriend, maar zo een gewone vriend van u, als die drugs neemt en ge wilt hem eraf helpen en da gaat niet, dan zou gewoon laten en zeggen: kom, doe maar verder zoals gij wilt, 't is uw leven. Maar als dat uw lief is of uw familie dan zou ik blijven, dan zou ik doordrijven maar anders niet."

"Als dat een hele goede vriend van u is zou ik toch proberen dat verder te doen […] als dat iemand van de klas is dan probeert ge dat ook maar dan gaat ge niet zo super veel doen."

"Ik heb eigenlijk maar 1 iemand van wie ik dat kei erg zou vinden […] en die dan wil helpen. Maar voor de rest heb ik iets van: ja, als gij dat doet, gij moet dat weten hé. Ik ben zijn mama niet of zo."

De leerlingen geven tot slot aan dat hun gedragsintentie met betrekking tot het helpen van vrienden veranderd is door het pakket

In vier focusgroepen gaven de leerlingen aan dat ze voordien vooral kwaad zouden reageren. Enkelen dachten vroeger dat hun vrienden hun problemen zelf moesten oplossen doch zien nu in dat ze hun vrienden wel degelijk kunnen helpen. Enkelen kunnen zich nu beter inleven in de persoon die een probleem heeft en daardoor weten ze beter hoe je kan helpen. Nog anderen zeggen de signalen (beter) te herkennen en bijgevolg sneller te kunnen ingrijpen. Een leerling vertelde dat hij of zij voordien de gevolgen van overmatig cannabisgebruik niet kende. Nu deze gevolgen wel gekend zijn, zal deze jongere ook sneller ingrijpen omdat hij of zij vrienden wil behoeden voor deze problemen.

"Ik denk, nu dat je de gevolgen ervan kent, dat je gemakkelijker iets kunt hebben van oei, dat kan echt wel problematisch uitdraaien, ik zal die toch best eens helpen, en die daarover aanspreken."

"[…] vroeger had ik zoiets van dat zijn mijn vrienden, als zij dat leuk vinden dan was dat wel goed, het is hun leven, ze verpesten het maar. Maar zelf deed ik daar niks aan. En nu heb ik zoiets van ja, kom, dat zijn mijn vrienden, ik wil niet dat die verslaafd worden want als ge zo ziet naar al die effecten dat dat toch heeft, dan heb ik iets van, goh stop ermee."

“Vroeger had ik zoiets van ja, doe maar hé. Maar nu heb ik zoiets van ja, ik ga daar toch maar eens mee praten. Om te zeggen let op […].”
“Ik zou toch sneller ingrijpen.”
“[…] dat ge zoiets voorzichtiger moet aanbrengen, niet zo ineens van: stop ermee.”

Hoofdstuk 4 DISCUSSIE

De doelstelling van dit onderzoek was om een indicatie te krijgen van de mate waarin het materiaal van Maat in de shit aansluit bij de leefwereld van jongeren, de mate waarin ze het materiaal en de werkvormen waarderen en de mate waarin de doelstellingen van het lessenpakket bereikt worden. Hierbij wilden we vooral de achterliggende redeneringen en gedachten leren kennen waarop de jongeren hun attitude, normatieve overtuigingen en gedragsintentie met betrekking tot cannabisgebruik en het helpen van vrienden baseren. We wilden ook weten in welke mate jongeren door Maat in de shit het gevoel hebben dat ze andere jongeren kunnen helpen en dit ook van plan zijn te doen. Uit de resultaten van de focusgroepen komen we hier heel wat over te weten.

Maat in de shit...maatwerk!
Zowel de inhoud als de lay-out van Maat in de shit sprak de jongeren duidelijk aan en sluit aan bij hun leefwereld. Jongeren konden zich inleven in het verhaal van Tom en Lisa: ze kunnen zich identificeren met de personages en ervaren het als een realistische situatie. Ze waarderen daarnaast ook de eigentijdse communicatiestijlen en media, zoals bijvoorbeeld de sms-stijl. De interactieve werkvorm van Maat in de shit - het feit dat ze meningen en ervaringen konden uitwisselen - vormt voor de jongeren een grote meerwaarde. Ook in diverse andere onderzoeken komt het belang van 'een écht interactief gesprek' (Beck & Bargman, 1993) en de mogelijkheid om feedback te geven (Swart et al., 2006) naar voor.

De herkenbaarheid van het verhaal van Tom en Lisa en de interactieve werkvormen bevorderen duidelijk de mate waarin jongeren reflecteren over hun eigen attitude, normen en gedrag. Ze vertalen de informatie naar hun eigen leefwereld en delen ervaringen, wat het opnemen van de aangereikte info bevordert en hun attitude en normatieve overtuigingen beïnvloedt. Jongeren geven aan iets bij te leren wanneer de informatie die ze aangereikt krijgen voldoende de link maakt met hun (sociale) leven en wanneer ze denken de informatie te kunnen gebruiken. Ook uit ander onderzoek blijkt dat jongeren drugpreventie willen die in overeenstemming is met hun ervaringen en met de realiteit en dat zij willen dat er rekening gehouden wordt met hun bekommernissen (Vander Laenen, 2008). Een mogelijk bijkomende verklarende factor voor het feit dat de jongeren de informatie naar hun eigen leefwereld vertalen, is dat de informatie op een niet-bedreigende wijze wordt gebracht. Met de insteek 'praten over een vriend met een probleem' omzeilt Maat in de shit immers mogelijke weerstanden die jongeren kunnen ervaren bij het praten over cannabisgebruik en problemen.

Cannabisgebruik: risicovol
Het meest vermelde risico dat leerlingen aan cannabis toeschrijven is verslaving, wat zij omschrijven als: niet meer kunnen stoppen, geen neen kunnen zeggen, elke dag gebruiken, alleen gebruiken. Andere nadelen die duidelijk naar voor kwamen zijn de impact op de sociale relaties (geen normale relaties meer kunnen aangaan, relatie met vrienden en familie verandert) en op het gedrag en de gevoelens (o.a. hobby's opgeven, geen plezier meer kunnen beleven, niet meer kunnen functioneren). Bij elk van deze nadelen speelt voor hen het gegeven van 'jezelf niet mogen verliezen': gebruik mag geen impact krijgen op je gedrag, je sociaal leven, school, hobby ...

Deze risico-inschatting verklaart mogelijk ook hun houding tegenover cannabisgebruik. De meeste jongeren hebben begrip voor het één of enkele keren gebruiken van cannabis, het 'experiment met'. Enkele jongeren tonen geen enkele tolerantie ten opzichte van eenmalig gebruik. Dit zou enerzijds kunnen samenhangen met eigen ervaringen, waarover sommige jongeren ook vertellen, en anderzijds ook met een gebrek aan eigen ervaringen. Het is mogelijk dat het om leerlingen gaat bij wie cannabis geen deel uitmaakt van hun dagelijkse realiteit.

Ten opzichte van herhaaldelijk of regelmatig gebruik heeft geen van de jongeren een tolerante houding. Deze resultaten sluiten sterk aan bij de bevinding in de VAD-leerlingenbevraging dat jongeren cannabisgebruik helemaal niet zo vanzelfsprekend vinden en een deel van hen een onderscheid maakt tussen proberen en gebruiken van cannabis (zie 1.1). Nederlands onderzoek (Wammes et al., 2007) wijst in dit kader op het feit dat weinig jongeren - ook bij de gebruikers - denken dat blowen past bij hoe ze willen leven. Jongeren met ervaring met cannabisgebruik zijn ook niet van plan te blijven gebruiken. Cijfers uit de VAD-leerlingenbevraging (schooljaar 2007-2008) bevestigen deze stelling voor de Vlaamse jongeren: 20,0% van alle leerlingen heeft ooit cannabis gebruikt. Voor 12,4% was dit langer dan een maand geleden: 7,6% gebruikte de laatste maand voor de bevraging. Met dit laatstemaandgebruik als referentie, zien we dat bijna 2/3de (62%) van de ooit-gebruikers ermee gestopt is.

De kritische houding ten opzichte van herhaaldelijk gebruik wordt mogelijk verklaard doordat dit sterk verbonden is met de risico's die zij aan cannabis toeschrijven. Deze stelling wordt ondersteund door het feit dat leerlingen die stelden dat ze zelf nooit zouden gebruiken (gedragsintentie), dit vaak motiveerden aan de hand van het risico op verlies van zelfcontrole.
De invloed van de risico-inschatting merken we ook in het feit dat leerlingen hun vrienden bij eenmalig gebruik reeds zouden waarschuwen. Ook hier situeert de waarschuwing zich wederom op het vlak van risico op verslaving. Bij verslaving geven ze aan zeker te zullen reageren.

Opmerkelijk is dat het gezondheidsrisico van het roken van cannabis op geen enkel moment aan bod kwam en dus ook geen deel uitmaakt van de risico-inschatting van de jongere. Nochtans hangt een belangrijk gezondheidsrisico van cannabisgebruik samen met het inhaleren van de rook zelf. De rook van cannabis en van tabak hebben ongeveer dezelfde samenstelling, dus ook dezelfde chemische stoffen die schadelijk zijn voor het longweefsel, en ook in vergelijkbare concentraties. De samenstelling van de teer in cannabis- en tabaksrook is ook vergelijkbaar, met uitzondering natuurlijk van de THC in cannabisrook en nicotine in tabaksrook. De teer in cannabisrook bevat verder veel van dezelfde kankerverwekkende bestanddelen als die in tabaksteer. De meeste cannabisgebruikers inhaleren dieper dan bij het roken van gewone sigaretten om een hogere THC-absorptie in de longen te krijgen en houden de adem in omdat ze onterecht geloven dat ze hierdoor de THC-opname in de longen verhogen. Daardoor krijgen ze tot vijfmaal meer teer in de longen en vijfmaal meer koolstofmonoxide (Kinable, 2008).

Goed geïnformeerd

De jongeren gaan er ook van uit dat juiste uitkomstverwachtingen en risicoperceptie de kans kunnen verminderen op gebruik. Dit merken we bijvoorbeeld uit de suggesties die de leerlingen maken omtrent het lessenpakket Maat in de shit, waarbij ze vinden dat ook aandacht moet worden besteed aan de risico's en gevolgen van andere illegale drugs. De vraag naar meer informatie over andere illegale drugs kan samenhangen met het onderscheid dat een deel van de leerlingen nog blijkt te maken tussen 'soft drugs' en 'hard drugs', waarbij men vindt dat cannabis onder 'soft drugs' hoort en minder erg is. Ze wijzen ook op het risico van het mengen van verschillende drugs en gaan er van uit dat hoe meer informatie men krijgt over de risico's van dergelijke drugs, hoe minder kans er is dat mensen deze drugs ook effectief gaan gebruiken. Ze denken dat wanneer men de effecten van andere drugs niet kent, men misschien een verkeerde risico-inschatting zal maken en deze middelen zelfs sneller zal uitproberen. Uit onderzoek bij studenten blijkt dat bij jongeren die niet gebruiken, hun risico-inschatting en de mogelijke gevolgen van gebruik als een beschermende factor kan werken tegen het beginnen met cannabisgebruik (Kilmer, et al., 2007).

Nederlands onderzoek (Wammes et al., 2007) bevestigt dat jongeren het belangrijk vinden goed geïnformeerd te zijn over de risico's van cannabisgebruik. Het belang dat jongeren hechten aan de risico's wordt in dit onderzoek ook ondersteund door het feit dat, wanneer zij praten over blowen (cannabis), dit het meest gaat over de risico's en het 'waarom'. Ook in een Vlaams focusgroep-onderzoek bij kwetsbare groepen[5] (Vander Laenen, 2008) wordt door deze jongeren gepleit voor het informeren van jongeren. Het geven van afschrikwekkende en vooral van waarschuwende informatie komt het vaakst aan bod. Bij de + 16-jarigen wordt het geven van informatie over de negatieve gevolgen en het geven van objectieve, volledige informatie bepleit.

Uit de literatuur weten we dat de effectiviteit van de waarschuwende benadering bij persoonsgerichte preventie sterk ter discussie staat. Afschrikwekkende en moraliserende boodschappen - voorlichting gericht op angst, een moraliserende boodschap die enkel benadrukt wat niet mag … - kunnen zelfs contraproductief werken (Geirnaert, 2002).

Het pleidooi van de leerlingen moeten we ons inziens echter niet in dergelijke context situeren. Het betreft eerder een vraag naar (objectieve) informatie over de risico's en gevolgen zodat zij op basis daarvan zelf een correcte risico-inschatting kunnen maken en een onderbouwde beslissing kunnen nemen. Ook in de twee focusgroepen waarin men de suggestie maakte om het verhaal met Tom slecht te laten aflopen werd dit gekoppeld aan meer weten om een goede keuze te maken: 'wanneer men weet wat er gebeurt wanneer iemand verslaafd blijft / geen hulp krijgt kan de impact groter zijn'. Aan de suggestie werd niet gekoppeld dat men (meer) met dramatische beelden of boodschappen moest werken om angst op te wekken.

Een mogelijke verklaring voor deze vraag naar (waarschuwende) informatie kan liggen in het feit dat het maatschappelijk debat over cannabis het laatste decennium op een vrij ongenuanceerde (wie is pro en wie is contra) maar vaak ook populistische wijze (welke BV's blowen wel eens) verloopt. Er wordt weinig ruimte gelaten om over de reële risico's te praten. Jongeren zien evenwel zelf, in hun omgeving, dat cannabisgebruik ook kan leiden tot problemen en vinden het belangrijk om hierover gewaarschuwd te worden.

[5] Jongeren met een gedrags- en emotionele stoornis (Vander Laenen, 2008).

De vraag naar meer info vinden we niet terug in de resultaten van de VAD-leerlingenbevraging (VAD, 2009): hoewel de kennis van de leerlingen over alcohol en andere drugs niet groot blijkt, is er niet veel vraag naar informatie. Wel is het zo dat ook in de VAD-leerlingenbevraging de vraag naar info het grootste was voor andere illegale drugs dan cannabis (26.6% wenst hierover meer info). Een mogelijke verklaring hiervoor vinden we in het Nederlands onderzoek van Wammes et al. (2007) waar men de hypothese stelt dat voor jongeren informatie zoeken niet zozeer een bewust van tevoren geplande activiteit is, maar dat de behoefte spontaan opkomt, waarna men informatie gaat zoeken. Bovendien is het mogelijk dat in de leerlingenbevraging de vraag naar nood aan meer informatie als een vrij 'klassieke, schoolse' vraag wordt gepercipieerd. De resultaten tonen ook duidelijk aan dat jongeren geen nood hebben aan algemene informatie maar informatie zoeken die aansluit bij hun eigen leefwereld en behoeften. In het lespakket Maat in de shit wordt de informatie op een niet-traditionele manier aangereikt en kan de insteek vriendschap en relaties een extra buffer vormen tegen mogelijke weerstand van de jongeren.

Onder druk

Hoewel jongeren kritisch staan tegenover cannabisgebruik bij leeftijdsgenoten, kunnen ze wel begrip opbrengen voor de redenen waarom jongeren gebruiken.
Hierbij zijn ze zich vooral sterk bewust van de invloed van de sociale omgeving op cannabisgebruik. Groepsdruk speelt volgens hen een belangrijke rol bij het gebruiken van cannabis. Het gaat hierbij over de impliciete druk, het gevoel dat cannabisgebruik moet om erbij te horen. Ook de expliciete druk van anderen komt aan bod, maar dit wordt sterk afgekeurd. Jongeren kunnen zich duidelijk inleven in het gevoel van diegene die druk voelt om erbij te horen, maar helemaal niet in degene die de druk uitoefent, waarschijnlijk doordat zij zelf die druk ook ervaren. Ook in een ander Vlaams focusonderzoek (Vander Laenen, 2008) werd door jongeren bevestigd dat druggebruik door vrienden een stimulerende factor kan zijn om zelf drugs te gebruiken.

Helpende hand voor (goede) vrienden

Op het vlak van normen met betrekking tot het helpen van vrienden, blijkt het belangrijkste voor de leerlingen om de gebruiker te steunen en zeker niet in de steek te laten. Dit geldt voor hen dan vooral voor goede vrienden: voor hen zouden ze veel meer moeite doen dan voor een kennis, klasgenoot … Ook hier is dus de mate waarin iets deel uitmaakt van hun directe leefwereld bepalend.

Wanneer het gaat over de manier waarop ze hun vrienden zouden helpen, blijkt dat Maat in de shit een duidelijke impact heeft gehad op hun eigen effectiviteitsverwachting en gedragsintentie op dit vlak. Leerlingen hebben het gevoel vrienden beter te kunnen helpen én sneller te zullen helpen wanneer deze in problemen komen met cannabis. Zij geven aan dat ze met de communicatietips en informatie (over risico's, gevolgen en signalen van problematisch gebruik) aan de slag kunnen in hun eigen realiteit en menen dat ze het nu anders zouden aanpakken dan voorheen. Ook wanneer praten niet helpt zouden veel leerlingen verdere stappen ondernemen, en vaak werd hierbij aan professionele hulpverlening gedacht. Maar de concrete invulling van die hulpverlening was duidelijk niet evident voor de jongeren. Sommige jongeren twijfelen ook nog of ze een vriend wel zouden kunnen helpen en sommigen geven aan dat het misschien nodig is om het volledige pakket te doorlopen om deze vaardigheden te kunnen beheersen. Dit

klopt inderdaad met de opbouw van de lessenreeks: elke les bouwt logisch op naar de volgende (bijv. hoe problemen herkennen, naar theorie over gedragsverandering naar gesprekstips en oefenen via rollenspel) en naarmate men vordert in de lessen, wordt ook steeds meer aandacht besteed aan vaardigheden.
De leerlingen zien ook beperkingen bij de mate waarin ze vrienden kunnen helpen. Ze zijn zich bijvoorbeeld bewust van het feit dat ze hun boodschap moeten herhalen om effectief te zijn (voor hen is dit hun vriend doen inzien dat hij moet stoppen met gebruiken), geven aan dat een persoon eerst zelf moet beseffen dat hij een probleem heeft en dat de mate waarin hun hulp aanvaard wordt en zinvol is, ook afhankelijk is van de persoon die ze willen helpen. Dit blijkt tevens uit de reflecties en voorbeelden uit hun eigen leven die ze spontaan vertellen tijdens de focusgroepen.

Kritische kanttekening

Uit dit onderzoek krijgen we een indicatie van de waardering en de impact van Maat in de shit bij jongeren in het secundair onderwijs. Omdat focusgroepen niet representatief zijn, is het echter niet mogelijk om uitspraken te doen over effecten van het pakket, noch resultaten te veralgemenen naar de hele doelgroep of zich uit te spreken over algemene verschillen naargelang van geslacht of onderwijsvorm. Daartegenover staat dat we, door het gebruik van deze methodiek, een zicht kregen op hoe klasgroepen het pakket Maat in de shit aanvoelen en op de achterliggende redeneringen en opvattingen van jongeren. Vanuit de resultaten en de ervaringen van de moderator en de observator kregen we de indruk dat de meeste jongeren vrijuit vertelden en discussieerden, en door de interactie en discussie ook tot meer genuanceerde standpunten kwamen. Gezien de dynamiek van de groepen kunnen we stellen dat deze informatie waarschijnlijk niet zou worden bekomen indien de leerlingen afzonderlijk zouden worden geïnterviewd of indien we enquêtes zouden afnemen bij een representatieve groep.

We kunnen geen algemene uitspraken doen over de mate waarin Maat in de shit effectief een impact heeft gehad op het gedrag van de leerlingen. Enerzijds is dit een beperking, eigen aan het soort onderzoek, anderzijds hebben niet alle jongeren dezelfde lessen gekregen. Wel lijkt het aanneembaar dat de attitude, normatieve overtuigingen, eigen effectiviteitsverwachting en gedragsintentie van de jongeren beïnvloed werden door het pakket (ook bij die jongeren die enkel de eerste 3 lessen Maat in de shit kregen). Anderzijds zien we ook dat een deel van de jongeren nog onzeker is over hoe ze vrienden kunnen helpen. Hierbij speelt mogelijk het gegeven dat deze vaardigheden in de laatste lessen aan bod komt en niet alle jongeren dus deze lessen kregen. Deze hypothese wordt onderschreven door het feit dat enkele jongeren verwachtten dat zij, wanneer ze alle lessen hadden doorlopen, deze vaardigheden wel zouden beheersen.

Gezien de gevoeligheid van het thema cannabis, zouden we ons tot slot de vraag kunnen stellen in welke mate sociale wenselijkheid een rol speelde in de antwoorden van de leerlingen. De kans hierop bestaat, gezien de gevoeligheid van het thema en het feit dat de deelnemers aan de focusgroepen dagelijkse samen in de klas zitten. Er werd geprobeerd dit zo veel mogelijk te vermijden door voor een optimaal gespreksklimaat te zorgen, waarbij de anonimiteit van de leerlingen naar rapportering toe gegarandeerd werd en er behalve de moderator en observator geen andere volwassenen bij het gesprek aanwezig waren. De moderator en observator stonden als studenten redelijk dicht bij de jongeren en zorgden ook voor een onpartijdige, neutrale houding. Vanuit de

resultaten, de neerslag van het proces van de focusgroepen en de ervaringen van de moderator en de observator, menen we te mogen stellen dat de leerlingen open en eerlijk ervaringen en meningen hebben uitgewisseld.

Hoofdstuk 5 CONCLUSIE

Op basis van ons onderzoek kunnen we ten eerste concluderen dat Maat in de shit de jongeren die deelnamen aan de focusgroepen duidelijk aanspreekt omwille van de interactiviteit en omdat zowel vorm als inhoud aansluit bij hun leefwereld. We zien ook hoe dit bij hen de opname van kennis beïnvloedt, de mate van reflectie over eigen gebruik en vertaling naar hun directe omgeving vergroot en zo ook hun attitude en normatieve overtuigingen mee bepaalt.

Ten tweede kunnen we stellen dat Maat in de shit een duidelijke impact heeft gehad op de eigen effectiviteitsverwachting en gedragsintentie van deze leerlingen op vlak van het helpen van vrienden. We hebben hierbij ook een zicht gekregen op de attitude en normatieve overtuigingen van de leerlingen op vlak van cannabisgebruik en het helpen van vrienden en op de risico-inschatting die ze maken. Door een analyse van hun uitspraken, redeneringen en discussies zien we ook hoe deze factoren elkaar beïnvloeden.

De risico-inschatting die jongeren maken op basis van de kennis die ze vergaren, blijkt een belangrijke factor te zijn. Jongeren hebben het hier vooral over het risico op verlies aan zelfcontrole. Het risico op kanker, toch een belangrijk gezondheidsrisico van het roken van cannabis, maakt geen deel uit van deze risico-inschatting.
Enerzijds zien we dat jongeren er van uitgaan dat juiste uitkomstverwachtingen en risicoperceptie de kans kunnen verminderen op gebruik. Daarbij zien we dat ze hun eigen gedragsintentie met betrekking tot gebruik koppelen aan een risico-inschatting, en dat ze denken dat het geven van objectieve, volledige informatie over de risico's van gebruik ook het gebruik van anderen zal beïnvloeden.

Anderzijds zien we hoe deze risico-inschatting hun houding tegenover cannabisgebruik kan verklaren, waarbij ze in het algemeen begrip hebben voor het eenmalig, het experimenteel gebruik van cannabis maar niet tolerant staan tegenover regelmatig gebruik. Ze koppelen deze risico-inschatting ook aan hun gedragsintentie met betrekking tot het waarschuwen of helpen van vrienden.

Hoewel jongeren in het algemeen niet tolerant staan tegenover regelmatig cannabisgebruik, kunnen ze wel meestal begrip opbrengen voor de redenen waarom jongeren cannabis gebruiken. Jongeren kunnen zich inleven in het gevoel van leeftijdsgenoten die de druk voelen om erbij te horen en daarom cannabis gebruiken. Ze tonen echter geen begrip voor leeftijdsgenoten die rechtstreeks druk uitoefenen. We zien hierbij dat hun houding beïnvloed wordt door eigen ervaringen of ervaringen van anderen.

Op het vlak van normen met betrekking tot het helpen van vrienden, blijkt het belangrijkste voor de leerlingen om de gebruiker te steunen en zeker niet in de steek te laten. De mate waarin iets deel uitmaakt van hun directe leefwereld blijft bepalend: het gaat voor hen vooral over goede vrienden.
We zien dat Maat in de shit hier een duidelijke impact heeft gehad op hun eigen effectiviteitsverwachting en gedragsintentie. Dit is gerelateerd aan de kennis die ze op

basis van het pakket hebben verworven over manieren waarop ze vrienden kunnen helpen. Leerlingen hebben het gevoel hun vrienden beter te kunnen helpen én sneller te zullen helpen wanneer deze in problemen komen met cannabis.

BIJLAGE 1: INFORMED CONSENT

Brussel, 20 januari 2009

Beste mijnheer, mevrouw,

Binnenkort werkt X mee aan een onderzoek van VAD. VAD, de Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw, overkoepelt het merendeel van de Vlaamse organisaties die werken rond de thematiek van alcohol, illegale drugs, psychoactieve medicatie en gokken. VAD wil vanuit een gezondheids- en welzijnsperspectief de Vlaamse bevolking in het algemeen en intermediairen in het bijzonder deskundiger maken in het omgaan met alcohol en andere drug

Het onderzoek heeft de bedoeling om bij leerlingen tweede graad secundair onderwijs een belevingsonderzoek te doen van het lessenpakket 'Maat in de Shit'. Maat in de shit is een lespakket dat via de invalshoek 'vriendschap en relaties' werkt rond de cannabisthematiek enerzijds en beschermende sociale normen anderzijds.

Omdat we graag willen weten hoe ze de lessen ervaren hebben, wat ze ervan hebben opgestoken en wat ze van het materiaal vinden, vindt op donderdag 19 februari een groepsgesprek plaats met twee onderzoekers van VAD en een zestal jongeren van X Uw zoon / dochter is één van de jongeren die aan het gesprek zou deelnemen.

Het is niet te bedoeling om de jongeren te vragen wie wel of niet drugs gebruikt. Alle resultaten uit het groepsgesprek worden ook anoniem verwerkt, er worden dus geen namen vermeld van de jongeren, noch van de scholen die meewerken aan het onderzoek.

Mogen wij u vragen of u, wanneer u niet wil dat uw zoon / dochter deelneemt aan het gesprek, contact met ons op te nemen?

Als u bijkomend vragen of bemerkingen heeft, dan kan u ook steeds bij ons terecht.

Vriendelijke groeten

Mieke Autrique, stafmedewerker VAD
Ilse Bernaert, stafmedewerker VAD

02/423.03.33

mieke.autrique@vad.be / ilse.bernaert@vad.be

BIJLAGE 2: BOOMSTRUCTUUR VERWERKING FOCUSGROEPEN

Waardering van het lespakket Maat in de Shit
- aansluiting bij de leefwereld
- interactiviteit
- vorm en lay-out

Impact van het lespakket Maat in de Shit
- kennis
- risicoperceptie en uitkomstverwachting
- attitude
  - cannabisgebruik
  - wat is problematisch cannabisgebruik
  - redenen voor gebruik
  - helpen van vrienden
- sociale omgeving
  - invloed vrienden
  - perceptie gebruik anderen
  - ouders
- eigen effectiviteitsverwachting
  - helpen van vrienden
  - verwachte resultaat geboden hulp
- gedragsintentie
  - eigen gebruik
  - helpen van vrienden
    → onderscheid goede vrienden

BIBLIOGRAFIE

Aelterman, A. & Engels, N. (2000). Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs. *Welwijs, 12 (3).*

American Statistical Association. (1997). What are focus groups? Alexandria: American Statistican Association.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Beck, K.H. & Bargman, C.J. (1993). Investing Hispanic adolescent involvement with alcohol: A focus Group interview approach. *Health Education research, 8 (2), 151-158.*

Brug, J., Van Assema, P. & Lechner, L. (2008). Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: een planmatige aanpak. Assen: Van Gorcum.

Burkhart, G. (2002). Drugpreventie op scholen in de EU' In Nieuwsbrief: drugs in beeld. Gedownload van www.emcdda.eu.int.

Consonant. (1997). Je wordt als junk behandeld: verslag van een aantal Focus-groups onder cliënten van het Boumanhuis en de Stichting Symbion. Rotterdam: Consonant.

Cuijpers, P. (2002). Effective ingredients of school-based drug prevention programs. A systematic review. *Addictive Behaviors, 27,1009-29*.

De Vries, H., Backbier, E., Kok, G., Dijkstra, M. (1995). The impact of social influences in the context of attitude, self-efficacy, intention and previous behavior as predictors of smoking onset. *Journal of Applied Social Psychology, 25*, 237-257.

Eagley, A.H. & Chaiken, S. (1993) The psychology of attitudes. Fort Worth: Harcout Brace Jovanovich.

Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975) Belief, attitude, intention and behavior. New York: Wiley.

Geirnaert, M. (2002). Preventiestrategieën. In E. De Donder, I. Demaeseneire, M. Geirnaert, M-C. Lambrechts, N. Roose, L. Van Baelen & G. Verstuyf (Eds.), *Alcohol- en druggebruik, Gedifferentieerde aanpak van preventie tot hulpverlening*. Mechelen: Kluwer.

Hansen, W.B. & O'Malley, P.M. (1996) Drug use. In: DiClemente, R.J., Hansen, W.B. & Ponton, L.E., eds. *Handbook of Adolescent Health Risk Behavior: Issues in Clinical Child Psychology*. New York: Plenum Press.

Kilmer, J.R., Hunt, S.B., Lee, C.M. & Neighbors, C. (2007). Marijuana use, risk perception, and consequences: Is perceived risk congruent with reality? *Addictive Behaviors, 32, 3026-3033.*

Kinable, H. (2009). Bevraging van de Vlaamse leerlingen in het kader van een drugbeleid op school (syntheserapport schooljaar 2007-2008). Brussel: VAD.

Kinable, H. (2008). Dossier cannabis. Brussel: VAD.

Korf, D. J., Wouters, M., Nabben, T. & Van Ginkel, P. (2005). Cannabis zonder coffeeshop. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Lazarus, R.S. (1966). Psychological stress and the coping process. New York: Mc Graw-Hill.

Rigter, H. (2006). Cannabis.Preventie en behandeling bij jongeren. Utrecht: Trimbos-instituut.

Slocum, N. (2006). Focusgroep. In J. Elliott, S. Heesterbeek, C.J. Lukensmeyer & N. Slocum (Eds.), *Participatieve methoden*. *Een gids voor gebruikers.* Brussel: Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek.

Swart, D., Panday, S., Reddy, S.P., Bergström, E. & De Vries, H. (2006). Acces point analysis: what do adolescents in South Africa say about tabacco control programmes? *Health Education Research, 21 (3), 393-406.*

Tobler, N.S, Roona M.R., Ochshorn, P., Marshall, D.G., Streke, A.V. & Stackpole, K.M. (2000). School-based adolescent drug prevention programs: 1998 meta-analysis. *The Journal of Primary Prevention, 20, 275-336.*

UGent. Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg; Centre universitaire de Médecine Générale de UCL. (2004). Benzodiazepines: het kan meestal zonder... ou on pourrait s'en passer...: literatuurstudie en kwalitatief onderzoek. Gent : Universiteit Gent.

Vander Laenen, F. (2008). Drugpreventie bij kwetsbare groepen? Jongeren met gedrags- en emotionele stoornis aan het woord. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Wammes, A., van Leeuwen, L. & Lokman, S. (2007). Evaluatierapport DVP-campagne 2006: 'Je bent niet gek als je niet blowt'. Utrecht: Trimbos-instituut.